Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1988 чылдың май 8 воскресенье № 108 (13708)

1925 чылда үнелезилеттингеш.

Өртээ 3 көпеек.

РСФСР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели май 6-да болган бодунуң келбек хуралынга «РСФСР-ниң кара хөрзүнүг эвес зоназының социал болгаш экономиктиг хөгжүлдезиниң талазы-биле партияның база чазактың шинитпирлеринде айыткан сорулгаларны күүседир талазы-биле хемчеглер дугайында» айтырыгны чугаалажып көрген. Ол девискээриниң агроүлетпүр комплекизиниң адырларын хөгжүдер болгаш ооң ажыктыын бедидер дугайында СЭКП ТК база ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели доктаамал сагыш салыышкынын үндүрүп турар дээрзин демдеглээн. Көдээде бүдүрүлге адырымның материал-техниктиг баазазын быжыглаарынче болгаш социал инфраструктураны тургузарынче элээн хөй курлавырларны үндүрүп турар.

РСФСР-ниң министерстволары болгаш ведомстволары, кара хөрзүнүг эвес зоналың автономнуг республикаларының болгаш областарының совет база ажыл-агый органнары кара хөрзүнүг эвес черни чаартыр талазы-биле тодаргай ажылды чорудуп турар. Ынчалзажок кара хөрзүнүг эвес черниң агроүлетпүр бүдүрүлгезин хөгжүдеринге үндезин өскерлиишкин болбаан.

РСФСР-ниң Кара хөрзүнүг эвес зоназын чаартыр дугайында партияның болгаш чазактың доктаалдарын күүседир талазы-биле чорудуп турар ажылда четпестерни чайладырын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели министерстволарга болгаш ведомстволарга, автономнуг республикалар-ның Министрлер Чөвүлелдеринге болгаш облкүүскомнарга хүлээндирген.

Ында тургускан бүдүрүлге-экономиктиг күчүнү ажыглаарымның дээштиин бедидеринче, социал адырны, хемыктың мурнунда орук болгаш чурталга тудуун шапкын хөгжүдеринче, көдээ суурларны газчыдарының болгаш электрижидеринің темпилерин бедидеринче онза кичээнгейни үгландырган.

1988 — 1995 чылдарда РСФСР-ниң Кара хөрзүнүг эвес зоназының социал болгаш экономиктиг хөгжүлдезиниң комплекстиг программазының төлевилелин РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели чугаалажып көрген болгаш колдуунда үүлдүзүүнген.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары В. П. Никонов киришкен болгаш чүве чугаалаан.

Хуралдың ажылынга ССРЭ-ниң министрлери, РСФСР-ниң Кара хөрзүнүг эвес зоназының автономнуг республикаларының, облкүүскомнарының даргалары, партия обкомнарының секретарлары, СЭКП ТК-ның, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның, чамдык эвилел министерстволарының болгаш ведомстволарының харыысалгалыг ажылдакчылары киришкеннер.

Хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. И. Воротников чүве чугаалаан.

(СЭТА)

СЭКП-ниң XIX Бүгү-эвилел конференциязынга уткуштур

Часкы хову ажылдары

ДҮЖҮТ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛ ЭГЕЛЭЭН

Шамбалыгның механизаторлары үрезин чаштырарын Чиңге-Даг деп черде тараа шөлдериинден эгелээн деп дыңнаан, ынаар хаптыыс. База бир бедигээштиң кырынга үне халдып кээривиске, кезек-кезек арыгларлыг даглар эдээнде хайныккан часкы иш сеткилди магадады каапты. «К-700», «Т-150» деп күчүлүг тракторлар, «МТЗ»-лер үрезинни чаштырып чоруп турлар. Оларны көөрге, шаап халдаашкынче кирген танкыларда кижи сагыжынга кирер. Тарааны тарып өстүрерин, ооң дүжүдүн ажаарын, чараш сес сүргеш эвес, а ооң күчүлүүн, бергезин, кайы хире күш-шыдал, тура-сорук херегин билгеш, демисел-биле журналистер деңнеп каанын ол. Ону караа-биле көрбээн, холу-биле кылбаан, сагыжыбиле билбээн кижи «чараш сес» деп чугаалаар. Тарааны тарып өстүрери дүжүт дээш демисел-дир.

— Чиңге-Даггa тараа орай быжар чер. Чамдык чылдарда хар адаанче-даа кире бээр. Ынчангаш үрезин чаштырылгазын бо шөлдерден эгелеливис. Эрте чаштыргаш, дүжүдүн эрте ажаап алыр деп ынанып тур бис —деп, «Шамбалыг совхозтуң агроному Дарыг-Сүрүң Ооржак чугаалады.—Үрезин чаштырарын чаңгыс улуг комплекстиг отряд чорудуп турар. Ында бүгү херек техниканы мөңгээн. Ол чорук зона бүрүзүнде агаар-бойдустуң, черниң таарымчалыг үезин ажыглап, чаштырылганы ой-шаанда дүрген чорудар арганы бээр. Шөлдерниң шынары, эрткен чылга деңнээргe, ыракта дээре. Бок үнүшке удур хемчеглерни эрткен чайын, күзүн ап чоруткан бис. Эрткен чылын-на бок үнүш шөлдеривиске эвээш үнген. 1987-88 чылдарда бүдүрген ижиис күзүн шору дүжүттү бээр боор деп идеп турар бис.

Шынап-ла, 1987 чылдыынга деңнээргe, бо чылдагы хову ажылдарынга Шамбалыгның механизаторлары черде эки белеткенген. Аңаа чижек кылдыр интенсивтиг технологиябиле тараа өстүрер шөл дугайын чугаалап болур. Мурнакчы технологияны шиңгээдип алырынга Шамбалыгның тараажылары «бурааш» шаг болган улус. Эрткен чылын 2000 га черни интенсивтиг шөл кылдыр белеткээн. Күзүн минералдыг чемишчидилгени ол шөлдерге сеялкаларны ажыглап чоруткан. Аңаа чаштырар эки шынарлыг үрезинни база курлавырлап алганнар. Бир эвес часкы, чайгы ажылдарны бедик деңнелге чорудар болза, планнап алганы 17 центнер дүжүттү га бүрүзүндең ажаап ап болур. Интенсивтиг шөлдү звеноларга үлээн. Ынчангаш тараажы звенода механизатор бүрүзү ажыл үезинде бедик дүжүттү өстүрүп алырының депшилгелиг аргазын херек кырынга шиңгээдип алыр. Николай Хомушкунуң звенозунга 1000, Шүүче Доржуй-оолдуң звенозунга 600, Борис Доңгактың звенозунга 400 га хемчээлдиг интенсивтиг шөлдерни бижыглаан. Механизаторларның арга-дүржүлгазы бедээн, интенсивтиг технологияга бүзүрели бижыккан тудум, ук шөлдүң хемчээли база үлгадып орар.

Механизаторларның мурнунда бүгүн кол сорулга—черниң шыгын ажыглап, үрезинни чажары. Ынчангаш черниң болбаазырадылгазын үдур чорудуп, ооң соон дарый үрезинни чаштырып турар. Черни болбаазырадырында «Т-150» деп 5 тракторну бижыглээн. Ол тракторларда 10 механизатор ээлчежип ажылдаар, ук ажылды дүн-хүн дижеён чорудуп турар. Үрезин чаштырылгазында «К-700», «Т-150» деп 7, «МТЗ» деп маркалыг 4 трактор бар. Шупту шөлдерге чажар үрезинни четчир кылдыр курлавырлап алган. Колдуунда 1 болгаш 2-ги класстыы. Пландан дашкаар сеп тарып алыр дээш, совхоз үрезин дилеп турар. Ону эки белеткеттинген шөлге чашкаш, дүжүдүн келир чылын үрезинге ажыглаар сорулгалыг. Ол үрезинни ажыглап, совхозка мал чеминиң база бир хевириниң курлавырын алызында барып тургузар.

Механизаторларның чурттаарынга болгаш дыштанырынга таарымчалыг байдал бар. Ажыл үезинде механизаторларны поварлар ховуга барып чемгерип турар.

Ажылды саадады бээр чаңгыс чылдагаан — тракторларның үүрмек үрелиишкиннери. Үени оларны септээринге эвес, артык кезектер дилээринге эрттирип турар. Мурнуку чылдарда ышкаш үүрмек кезектер чедишпес.

Шамбалыгның тараажылары үрезин чаштырылгазын май 20 үезинде шыгы эвээш, хову зоназында чыдар шөлдерге доозар.

Шаңгыр-оол СУВАҢ.
(«Шынның» корр.)

ЧУРУКТАРДА: чаа дүжүт дээш демисел эгелээн; ооң маадырларының бирээзин хоочун механизатор Николай Хомушкуну.

Иван ДАМБАНЫҢ.

Ондар ОХЕМ-ООЛДУҢ фото-ларды.

Эде тургустунуушкун:

саналдар, бодалдар

«ТААРЫШТЫР БҮДҮРЗЕ»

Ындыг эгелиг материалды бо чылдың мартта № 69 «Шынга» парлаанын номчаш, ооң автору «Сүт-Хөл» совхозта чолаачы М. Монгуштуң бодалдары-биле бүрүн каттыжар кижи чордум. Бодумнуң малчын төрелиим «бродни идиктен тып берип көр» деп каш чыл улай чагып келген чүве. Сураныысыс идиктиг даараанының шынарын көрүп тургаш шилип алыр хамаанчок, холга безин тудуп көрбедим. Магазиннерде чок-ла бобр-дур.

Ол хамаанчок хергээжен улуска шекпендэн кылган сапожкалар эң баштай кылып эгелээнде хевири чараш, бутка эптиг, бижыг, черле эки турду. Сөөлгү үеде ооң шынары баксыраан. А хевири чараш эвес, эпчок, кол-ла хомудаинчыг чүве — кижи кеткен соонда каш хонгаш үрелип каар.

Ол ышкаш чамдык халаттарны, платьелерни даараан шыкарының багайын чугаалаар безин хөнүм чогул. Ооң шынарын эккиижтсе чүл! Оон ангыда малчынларга национал шыва (чайгы) тоннардан даарап, чонга бараалгатса эки-ле иймек. Күзүн, чазын кедер хөвеңиг тоннардан база даарап, садары күзенчиг.

Хамаарышкан черлерниң харыысалгалыг ажылдакчылары чон араазынче кирип, оларның санал-оналдарын ап тургаш, ол бүгү чүүлдерни садыгларга киирер болза эки. Бо талазыбиле үстүнде чугаалааным авторнуң саналынга бүрүн каттыжып, ону деткип турар мен.

Кызыл хоорайда эмнелгелерниң даштыкы чадаларын тудугнуң улуг өртектиг материалдары-биле каас чараш кылдыр кылып турар. Ында багай чүү боор. Харын көрүштүг, чараш-тыр. Ынчалза-даа ооң камнаргазы дыка багай. Чижээ, рестубдиспансериниң Оюн Күрседи кудумчузунче көрүнген талазында улуг эжик аксында чаданы улуг өртектиг тудуг материалы-биле кгастап кылган. Бо хүннерде ооң кырында ук эмнелгениң тудуг богу, янзы-бүрү чүүлдер овааланы берген чыдар. Хайыраан чараш эт хирде бастырган. Өскеда тудуглар чанында, оруктарда дүшкен, сыйылган түүйбуну чежени-даа көрүп болур.

Камналга болгаш шынар дугайында чугааны херек кырынга чорутса эки деп бодаар мен.

Ондар СҮЗҮКЕЙ.
Кызыл хоорай.

СУУРУМГА ЧОРААШ...

Өскен, төрээн черим Хорум-Дагда төрелдеримге чораам, ында чоннуң амыдырал байдалы-биле он хонук дургузунда каксы-даа бол таныштым. Салбыр төвү Хорум-Даг эзизирээн суурларның бирээзин дээрзин солунга каш удаа бижип, үстүкү удуртур органнардан айтырыгны тургузуп келгенин билир, дыңнаан, номчаан мен.

Суурнуң амгы байдалы мурнукузундан муң-не чүгээр чорду. Совхоз төвү-биле аргыжар оруктуң кылып эгелээн, Доң-Терек фермазында чаа кажаанны ажыглалга киирген, ийи-чаңгыс-даа болза, суурда чаа бажыңнар чыл санында немежип турар.

Ынчалза-даа суурда доктаамал ажыл чок улус кайы хөй. Чүгле кыргылда үезинде база сиген кезер сезонга хөй улус киржир. Чыргаку аксының сиген шөлү делгем, ооң чаңгыс совхозка хамаанчок, бүдүн районнуң-даа малынга четчир сигенни кезип ап болур чер чүве. Ол хиреде фермазы Чыргаку салбырындан сиген сөөртүп ап турар. Хорум-Дагның чоок-кавызы дээш, Улуг, Бичө Теректиг арыгларын көрүп чордум. Сигенни олчаан. Ону көргеш, күзүн оон чүге сиген кезип албайн турарын чаңгыс чер-чүрттүгларымдан айтырдым.

— Сигенни кескеш-даа, оон сарааттап шыдавас-тыр бис. Совхоз дузалашпас-тыр —диштиклер.

Доң-Терек фермазында инекке чаа кажаанны киирзе-даа, ында хол-биле кылыр ажылдар хөй чорду. Чарбаны, сенажты, саанчылар, кадарчылар боттары хол-биле дажыглаар. Мен аңаа турумда, чарба сөөртken машина келген. Ону дүжүреринің халалыын чүү дээр силер: хенизиг тар соңгадан мээң 18 чыл мурнунда кады ажылдап турганым саанчылар Ховаглыг Севилбаа баштады эзлчежип эжип турдулар. Оода-ла ону машина киргеш, тө саарыптар делгем сарайдан малчыннарга чүге кылып бербес ирги! Хорум-Даг дугайында бир бижиччиниң материалынга харыыда «ол дугайын өөренип көөр» дээн. Ол өөренип көөру кажан төнер ирги деп сеткилимде дүвүрээзин артып калган чүве.

КОМБУ МОНГУШ.
Күш-ажылдың хоочуну.

БАЙЫРЛААЛГА АЛДАР БОЛДУРГАН

Ажыл-агый механизминиң шинитпирлиг эде тургустунуушкуну, эртем-техниктиг депшилгениң чеднишкиннериин нептередири — харылзаанын, электроннуг техниканың, радионуң, телевидениениң чепсек-херекселдерин дүрген хөгжүдериниң эң чугула негелдези болур. Ол сорулганы канчаар шинитпирлеп турарының дугайында чугаа харылзаанаң бүгү адырларының ажылдакчыларының байырлалы. Радио хүнүгe турасказтаан байырлыг хуралга болган. Ол Москвага май 6-да Эвилел бажыңының Колонналыг залынга болган.

Президиумга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Е. К. Лигачев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгих, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизи В. С. Пастернак, чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, найысылалдың хей-нинитизиниң төлээлекчилери олурушкан.

Илеткелди ССРЭ-ниң харылзаа министри В. А. Шамшин кылган.

КӨРҮЛДЕ УЛАМЧЫЛАП ТУРАР

Бистиң делгем чуртувуста Улусчу чогаадылганың үшкү бүгү-эвилел көрүлдезин чоруп турар. Тыва АССР-ге ук көрүлде бөгүн Культураның болгаш дыштамылганың Н. Гастелло аттыг харыгының Ногаан театрынга эгелээр. Оргкомитеттиң хуралы дүүн, ооң даргазы, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. А. МАСПЫК-ООЛДУҢ удуртулгазы-биле эрткен.

Улусчу чогаадылганың ийиги бүгү-эвилел фестивалының программазынга дүүштүр эрткен республика көрүлдезиооң мурнундагы көрүлделерден массалыг болгаш организастыг болган. Ынчалзажок четпестер хөй. Оларның бирээзи —көрүлденің киржикчилериниң хөй кезиниң культура ажылдакчылары болуп, чогум ажылчы чоннуң эвээш киржип турары. Национал хөгжүм херекледелериниң ансамбльдери эвээш, а үрер хөгжүмнүү чүгле беш болган. Кино болгаш фото-уран чүүлү көрүлдеде барык чок, бо талазы-биле ниитилелдер эвээш болгаш ажылы сула.

Эрткен көрүлдеде Бай-Тайга районнуң хөгжүлдезиниң болгаш бойдузунуң дугайында хөгжүм-шиң театрынга-даа, уран чүүл училищезинге-де болгулаан делгелгелерни хөп аажок сонуургаан. Ындыг догелгелер өске районнардан барык чок болган. Ылангыя чоннуң уран кылыгларымың— чонган, даараан, шуткаан, аргаан, өрээн болгаш өске-даа чүүлдериниң —делгелгелерин организастееры чугула.

Чоннуң уран чүүлүнүң бүгү хевирлериниң көрүлдези үшкү бүгү-эвилел фестивалының программазынга дүүштүр эртер. Бо көрүлде 1991 чылдың ноябрьга чедир уламчылаар. Ооң чүгле республика найысылалынга эвес, а суур болгаш коллектив бүрүзүнге массалыг болурун чедип алыр херек.

Чооду КАРА-КҮСКЕ.

ДУРЖУЛГА—КУРЛАВЫР

1. Уксаажыдылга, ооң учёду. 2. Мал одарлары. 3. Бонитировка. 4. Ишти шыгывас төгерик кажаалар. 5. Ааржы — чемге ажыктыг холумак.

Бөдүүн болгаш чартык бөдүүн дүктүг хойларның уксаазын экижидер, уксаажыдылга ажылын сайзырадыр, ооң бирги зоотехниктиг учёдун чүрүмчүдар дугайында ол хойларны өстүрүп турар районнарның агроүлетпүр каттыжыышкыннарының уксаажыдылга бөлүктериниң удуртукчуларының, совхозтарның селекционер-зоотехниктериниң семинарын республиканың Агроүлетпүр күркомитединиң, уксаажыдылга каттыжыышкынының специалистери Эрзин районда Ленин аттыг совхозтуң баазазынга организастап эрттирген.

Эрзин районнуң агроүлетпүр каттыжыышкынының кол зоотехниги Б. С. Сады ... йонда мал ажылының байдалының дугайында сайгарылгалыг дыңнадыгны семинарның киржикчилеринге кылган. Эрзинниң ажыл-агыйларында бүдүрүп турар хой эъдиниң бот-үнезиниң бедээнин, төрүүр 100 хойга онаашты р камгалап ап турар хураганның санының эвээжээнин, ооң чылдагаанын сайгарып чугаалаан. 1986 чылда өлген хураганнарның 56 хуузу үзүлдеге чедир, 44 хуузу үзүлде соонда кыштаглаашкын үезинде өлген. А 1987 чылда ол көргүзүглер 77,4 база 22,6 хуу болган. Моон алгаш көөрге, 1987 чылда иелериндең үскен соонда чаш хураганнарның өлүп хораары хөй болган.

Районда төрүүр хойнуң деңзигүүрү ам-даа куду деп, ол демдеглээн. Бар шупту хойнуң 44,49 хуузун ашпас. Күрүнеге дужаап турар хойнуң деңзизи чиик. Баш санының деңзизи ортумаа-биле 40-41 килограмм. Күрүнеге садар хойларны баш бүрүнгаар аңгы коданнарга 1987 чылда үзүп, оларны кадарган малчыннарга төлевирни чүгле немелде деңзи дээш санап бээр кылдыр доктаткан. Ооң түңнелинде күрүнеге садар хойларның дириг деңзизи улгаткан. Бо ажыл Ленин аттыг совхозта багай эвес. Бир эвес бо совхозта күрүнеге садар дээш семиртип турар хойнуң хонукта немелде деңзизи 134—140 грамм болза, «Нарын» совхозта—80—100 грамм. Бир баш хойга онааштыр 1986 чылда 1,7 килограмм дүктү кырга алган болза, 1987 чылда ол көргүзүг 1,4 килограммга чедир кудулаан. Үстүнде чижектер хойдан продукция бүдүрериниң деңнели чылдан чылче кудулап келгенин көргүзүп турар-дыр деп демдеглээн. Бо ажылды экижидер дизе, ажыл-агыйны эргелеп башкарарының экономиктиг аргаларын дидим болгаш калбак ажыглаар херек деп ... Сады чугаалаан.

Республиканың агроүлетпүр комитединиң хой ажылының салбырының кол зоотехниги К. С. Иргит Тывага хой ажылын улам сайзырадып, ында четпестерни чайладырының оруктарының дугайында семинарның киржикчилеринге чугаалап берген. Хойнуң уксаазын экижидип, продуктулуун көвүдедирде уксаажыдылга ажылын негелдеге дүүштүр чорударын, зоотехник бүрүзү ёзулуг селекционер, биолог, технолог болуур үжүрлүг деп, ол демдеглээн. Уксааны экижидерде эң бедик продуктулуг хойларны шилип ап, ол көргүзүгнү барымдаалап, бүдүрүкчү кошкарларны хойларга хуваалдазын үргүлчү чорударының чугулазынга доктааган. Тывага хой ажылын сайзыралдып келген үеде мал чеминиң баазазын экижидеринче ёзулуг кичээнгейни салбаан. Кур черни шиңгээдип алыр дээш дыка хөй мал одарларын чарып каапкан. Бодамча чок «шиңгээттинген» черлерде бегүн оът-сиген үнмейн турар. Ында ажылдыг республикага хөй чылдыг сигеннерлиг культурлуг одарларны кылбайн келген. Тывaның девискээринде чайгаар үнген мал чеми боор сарыг меде хөй үнүп турар. Ону эртемденнер 1945-50 чылдарда шинчилеп каан. 1957 чылда дүржүлга станциязы сарыг медениң үрезинин чыгаш, суггаттыг черге тарып өстүрерге, 1 гадан 35 центнер дүжүттү берген. Чамдык черлерден 50 центнер чедир алган. Бо бүгүнү эртем-шинчилелдериниң номнарында бижип каан. Ол хирезинде 40 чыл иштинде чаңгыс-даа агроном чайгаар үнген сигеннерниң үрезинин чыып, черже чажып өстүрүп көрбээн. Республиканың көдээ школаларында өөреникчилерниң саны —42,5 муң. Оларның күжү-биле бир сезонда сарыг медениң 10 тонна үрезинин чыып ап болур. Ону 500 га черге тарып өстүрүп, хөй база хоолулуг мал чемин белеткээринiң аргазы бар. Өскээртен үрезин садарга, 1 тонна үрезинниң ортээ 12 муң рубль. Үстүнде ажылды кылып чоруткаш, чылда 450 муң рубльди камнап болур. Чыл санында сарыг медениң 10—15 тонна үрезинин чыып, тарып, чылдың-на ооң шөлүн 500 — 700 га чедир алгыдып ап шыдаар. Ол дээрге мал чеми белеткеп алыр шөлдер, мал оъткарар одарлар-дыр.

Специалистиң берген саналоналдарын семинарның киржикчилери чүүлдүг деп деткил, ону боттандырып болурунуң аргаларын өөренип көөрүн чугулалаан.

Бөдүүн дүктүг хойларның бонитировказының эртиреринiң, уксаажыдылганың бирги үезүдүн чорударының, ооң документилерин шын долдурарының өөредилгезин уксаажыдылга каттыжыышкынының кол зоотехниги В. Б. Саая эрттирген. Ол өөредилге Ленин аттыг совхозтуң № 2 хойжу бригадазының малчыны Д. Б. Дармажаптың аалынга болган. 600 ажыг баш детелхураганнарны деңзилеливишаан, херек кырында бонитировказын семинарның киржикчилери холу-биле тудуп кылган. Школаны доозаш, мал ажылынга ажылдаар-дыр күзелдиг өөреникчилер оларга дузалашкан.

Ленин аттыг совхозтуң хойларын, агын, каразын көрүп, класс аайы-биле аңгы коданнарга үскен. № 2 бригаденың мурнакчы хойжузу Бичелей Аракчаанның коданында ак чүзүннүг бирги класстың хойлары бар. Бо кодан совхозка уксаажыдылга ажылын экижидер-семинарның киржикчилери төрээн хойну малчынның канчаар ажаап, чаш хураганнарны доруктуруп турарын сонуургааннар. Улуг хойнуң бажын 99 хуу камгалап, төрүүр 100 хойга онааштыр 90 хураганны малчын бо чылын алган.. Хой февраль айның эгезинде ооңдаан. Хураганнарының өзүлдези чаңгыс аай. Шупту кара баштыг, ак хураганнар. Дүгү безин кылаңнаш.

Совхозта бар чартык бөдүүн дүктүг хойнуң продуктулуун бедидер сорулга-биле Кыргыс ССР-ден экжелген алай уксаанын 130 баш кошкарларын көргеннер. Ол кошкарларны ажыглап, кандыг ажылдарны кылып чорударын билип алганнар.

Семинарның киржикчилериниң аразынга ажыктыг, солун арга-дүржүлга солчуушкуну болган.

Өвүр районда «Коммунизмче орук» совхозтуң селекционер-зоотехниги Юрий Сат совхозта уксаажыдылгада кылдынган ажылдарның дугайында чугаалаашы, ишти белен шыгывас төгерик кажааларны ажыглап эгелээни эки деп демдеглээн. Мөңгүн-Тайга районда ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң селекционер-зоотехниги Дүрген-оол Доңгак чамдык удуртур ажылдакчылар уксаажыдылга ажылын чорударынга селекционер-зоотехниктерге практиктиг дузаны сула чедирип турарын шугумчүлээн. Совхозтуң малчыннары сентябрь, октябрь айларда ааржыны кургадын белеткеп ап, хой ооңдап турар үеде хураганнарга чем холумаа-биле кады змискиктеп берип, ижин-шөйүнду аарыглларынга удур ажыглап турарын чугаалаарга, ону семинарның киржикчилери дыка сонуургаан. Сүт-Хөл районнуң агроүлетпүр каттыжыышкынының уксаажыдылга бөлүүнүң улуг зоотехниги Юрий Доңгак харылзап турар ажылында четпестер барын чугаалап, бодунуң ажылын шүгүмчүлекчи өзүн-биле көрген. Тес-Хем РАУК-туң уксаажыдылга бөлүүнүң улуг зоотехниги Куваажап Дордум хой тарып боозадыр кижилериң солчуру хөй, ынчангаш тарып боозадыгаашкын шынары багай, туңнели куду, хойну тарып боозадырынга малчынларның боттарын, бригадирлерни өөредип, ажылдың түңнелдиин чедип алырын, саналдаан. Эрзин районда Ленин аттыг совхозтуң директору Розалия Кунчап мал чеминиң баазазын экижидип, ооң четчир хемчээлдиг курлавырын тургузарының аргазын тып, 4-5 муң баш хойну чаңгыс черге тургузарының аргазын өөренип, ону дамчыштыр малчын кадрлар айтырыын шинитпирлээриниң оруктарын дилээринiң бөгүн чугулазын чугаалаан. Тываның дуржулга станциязының килдис начальниги Михаил Ондар Мөңгүн-Тайгада арткан тыва уксаанын хойларын өске уксаалар-биле холувайн, ооң уксаазын экижидериниң аргазын өөренип, көвүдедирин саналдаан. Бодунуң бо-ла бодалын бөдүүн дүктүг тыва өшкүге хамаарыштыр ол база чугаалаан. Тус черниң бо ийи чүзүн малы хөвар генетиктиг курлавыр. Ынчангаш бо малдарны азырап өстүрери-биле тускай ходаннарны ажыл-агыйларга тургузарын ол сүмелээн.

Семинарга көрген-билген чүүлдер, санал-оналдар ажылга ажыктыг болурун демдеглеп, уксаажыдылга ажылында чаа арга-дүржулганы өөренир, нептередир сорулга-биле семинарны чылдың эрттирерин киржикчилер сүмелээн.

Көгел ИГРИТ.

Республиканың Агроүлетпүркүркомунуң хой ажыктының салбырының кол зоотехниги.

СЭКП-ниң XIX Бүгү-эвилел конференциязынга уткуштур

ИДЕПКЕЙНИ, ХАРЫЫСАЛГАНЫ БЕДИТПИШААН

Ортумак болгаш дээди школаның эде тургустунуушкунуунуң чоруп турарының база оны моон соңгаар боттандырарының талазы-биле партияның сорулгаларының дугайында айтырыгны СЭКП ТК-ның февраль (1988 ч.) Пленумунга чугаалашкан болгай. Школаның эде тургустунуушкунуунга, хөгжүлдезинге шаптыктап турар моондактарны аңаа база шыгыны айыткан.

Пленумнуң айыткан сорулгаларын чонга билдирлиг таймылбырлаар сорулга-биле чангыс дай политхүнүң районга организастап эрттирген.

Эде тургустунуушкунче, чаа ёзу-биле ажылдаарынче дидим баспышаан, школа реформазын боттандырып эгелээнивистен бээр партия эге организацияларының саны немежип, коммунист башкыларның хүрээлеңя шынар талазы-биле бисте өскен. Чижээ, райкүүскомнуң улус өредилге кылдызынде, дугаары 8 ПТУ-да партия эге организацияларының профтехучилищелерде коммунистер боттарының хуралдарынга чугаалашкаш, кылып чорудар ажылдар планнарын бадылап алган. Улус өредилгезинге демократияны калбартып, школалар директорларының, партия организацияларының секретарьларының бот-идепкейни улам бедидер сорулгабиле «Төгерик столду» организастаан бис.

СЭКП ТК-ның февраль Пленумунуң материалдарын сайгарып тура, школаларда барып, четпестерни чайладырынче угланган арга-сүмелерни солчуп турар апарган.

Чүгле бо өредилге чылында 19 коммунист башкы отчёдун берген, оларның 11-инге партийжи характеристиканы бадылаан.

Пленумнуң материалдарын школаларда, улус өредилге кылдызынде, профтехучилищелерде коммунистер боттарының хуралдарынга чугаалашкаш, кылып чорудар ажылдар планнарын бадылап алган. Улус өредилгезинге демократияны калбартып, школалар директорларының, партия организацияларының секретарьларының бот-идепкейни улам бедидер сорулгабиле «Төгерик столду» организастаан бис.

СЭКП ТК-ның февраль Пленумунуң материалдарын сайгарып тура, школаларда коммунист башкылар боттарының коллективтеринде байдалдарны шүгүмчүлекчи ёзу-биле көрүп, ханы бодалдарын чугаалап турганнар. Ылаңгыя школаларга, ПТУ-ларга, өредилге черлериниң чөвүлелдерин тургузары, районга улус өредилгезиниң талазы-биле чөвүлелди организастазары чугула апарган.

Ортумак болгаш дээди школаның эде тургустунуушкунуунуң чоруп турарының болгаш оны боттандырар талазы-биле партияның айтыышкынзарыгга дүүштүр сорулгаларны чоокта чаа партия райкомунуң VIII пленумунга база чугаалажып, бар четпестерден чогуур түңнелдерин үндүргеи. Школаларда өредилге-кижизидилге ажылынга партийжи удуртулга ам-даа чогуур деиелге четпес. Хоорай школаларының кайы бирээзинге төп база партия организациязы тургузар дээн бодал янзы-бүрү чылдагааннар-биле чылзачылза, өредилге чылының төнчүзүнге чеде бээр деп барган. Партия организацияларының дүржүлгалыг секретарьлары бисте бар. Арыг-Үзүүиде Т. К. Кырлыг-Кара, Шагаан-Арыгда М. Н. Монгуш, Торгалыгда Д. М. Дондуп оларның болгаш өскелериин-даа ажылының арга-дүржүлгазын семинарларга чугаалажып турзувусса-даа, ону үлегер кылдыр таратпайн турар бис. Амгы үеде бир чүгула ажыл — коммунист башкыларын хөйинити-политйктиг аттестациязы ёзулуг шылгалда кылдыр эрттирерин чедип алыр сорулгалыг бис.

Мария ДАМЧАП.
СЭКП Улуг-Хем райкомунуң инструктору.

ШКОЛА ТУДУУНДА

Кызыл хоорайның үстүү талазында, школа-интернаттың чоогунда чаа тудуглар бедик апарган көстүп тургулаар. Ак туйбулар-биле ханаларын салып турар чаа школаның тудуун «Кызылсэстудуг» эргелелдиң дашчылар бригадазы кылып турар.

Муң ажыг уруглар өренир бо школаның бажыңнарын кылырын дүргедедир сорулга салган бригада ийи ээлчегде бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турар. Интернационалчы тудуг бригадазында Владимир Ермаков аныяктарның звенозунуң ажылын башкарбышаан, туйбулар-биле ханаларны салчып, чарыштың мурнуу одуруунда чоруп турар.

Аныяк тудугжулар Илья Чечен, Клим Монгуш олар ында мурнакчы ажылдыглар. Бо дашчылар Кызылдың дөрт дугаарлыг профессионал-техниктиг үчмлищезин дооскаш, мында ажылдап, дашчының дөртку разрядын дужаап алганнар.

Спорт залдарлыг, делгем класстарлыг, кабинеттерлиг болур бо улуг школаны шынарлыг тудуп доозары, дүрген ажыглалга киирерп, ону бичии кызылчыларга белек болдурары—тудугжуларның сорулгазы.

ЧУРУКТА: Илья Чечен, Клим Монгуш, Владимир Ермаков.
Ондар ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Партийжи амыдырал

ОТЧЁДУН ДЫҢНААН

Партия ажылын үениң негелдезинге дүүштүр эде тургузарынга партияның хоорай, район комитеттериниң аппараттарының ажылдакчыларының ролю улуг. СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бюрозу партия райкомунуң аппарадының ажылдакчыларының стиль, методун сайзыраңгайжыдар сорулганы салган.

СЭКП райкомунуң чанында партийжи комиссияның даргазы Каң-оол Салчакович Чүльдүмнүң СЭКП Уставын канчаар сагып турарының дугайында отчёдун райком бюрозунуң ээлчеглиг хуралынга дыңнаан. Коммунист К. С. Чүльдүм партийжи адынга төлептиг, хөйниити ажылында идепкейлиг киржип турар деп бюрога демделээн. Районнуң септелге-тудуг эргелелинде пропагандист партийжи даалгазын эки күүседип турар. Районнуң «Билиг» ниитилелиниң кежигүн, «Мөңгүлек» чечен чогаал каттыжылышкынының удуртукчузу үүлээлгелерин эки күүседип турар.

К. С. Чүльдум отчёдунга бодунуң удуртуп турары партия комиссиязының ажылын колдап чугаалаан. Партийжи комиссияның ажылы харыысалгалыг болгаш хөй талалыг. Райкомга келир документилер, медээлер манап орбайн, эге организациялар-биле доктаамал харылзажып, коммунистериниң авангардчы ролюн бедидер, сагылга-чүрүм хажыдарлар-биле эптеш чок демиселди чорудар хүлээлгелиг. Районнуң чанында парткомиссия чеди кижиден тургустунган. Оон составында хөй чыл партийжи стажтыг, арга-дүржүлгалыг, ат-алдарлыг И. А. Седип, С. Б. Хертек, С. Ш. Артына, Б. Д. Хемероол ышкаш партияның болгаш күш-ажылдың хоочуннары кирген. Партийжи комиссия үеңүнүң ажыл планын чыл хуусаалыг кылдыр тургузуп ап турар. Ол чорук үүрмек айтырыгларже чардыкпайн, кол угланыышкынныг ажылдаарынга эптиг.

Эрткен 1987 чылда комиссия 15 удаа чыглып, хуралдарын эрттирген. СЭКП кежигүнүге, кандидадынга кирер күзелин илереткен 68, Устав хажыткан 43 коммунистиң хууда херектерин сайгарган. Комиссияның баштай көргеш, киирген саналдарының чаңгызы-даа райком бюрозунуң шиитпирлеринге карышпаан. Парткомиссия айтырыгларны чөптүг болгаш принципиалдыг ёзу-биле шиитпирлеп, түңнелдерни ынчаар үндүрүп турар апарган.

СЭКП райкомунуң пленумнарынга, бюро хуралдарынга чугаалажыр айтырыгларны белеткээринге комиссия кежигүннери киржип турар. К. С. Чүльдүм «Кара-Хөл», «Бай-Тал» совхозтарда парткомнарга, чамдык партия эге организацияларына хыналдаларны чорудуп, практиктиг дузаны чедирген. Коммунистериниң аас, бижимел-биле киирген хомудалдарын, саналдарын чогуур үеларинде сайгарар, харыыны дүрген бээринче кичээнгей улгаткан.

К. С. Чүльдүмнүң ажылында четпестерни бюрога айыткан. Коммунистер болгаш партия кежигүнүнге кандидаттар-биле партийжи кижизидилге ажылын ол кошкак чорудуп турар. Эрткен чылын тос коммунист СЭКП Уставын хажыдып, алдагдалдар кылгаш, учёт карточказынче киир бижиткеннер. Дөрт коммунист партия кежигүнүнден үндүрткен.

Бо чылдың бирги кварталында «Кара-Хөл» совхозтуң төвү Дапсы-Аксы суурга бөлүк өөренижкилер кем-херек үлгеткен. Ажы-төлүнүң кижизидилгезинче кичээнгейин кошкатканы дээш коммунист эдаиелер Б. Монгуш, С. Сая, О. Хертек оларны база школада өөредилге-кижизидилге ажылын сулаткаиы дээш школа директору турган И. Доржуну партия талазы-биле шиңгыы доңгуткаш, учёт карточкаларынче киир бижээн. Ол-ла херек үжүн башкы коммунистер В. Салчак, С. Эрес-оол, партком секретары И. Салчак, көдээ Советтиң күүсэлдези хамаарышыр доктаалды СЭКП райкомунуң бюрозу хүлээп алган.

А. ХЕРТЕК.

(Бистиң корр.).

КҮШ-АЖЫЛ, ООҢ КАМГАЛАЛЫ

Партияның эгелээни база чонның деткип хүлээп алганы эде тургустунуушкун, амыдыралдың бүгү кавыларында эрги, быжыглыг турупкан таарымча чок үүлдерни ап октаары күш-ажылчы коллективтериң мурнунда туруп турар. Кайдада бүгү кижилериң күжү олче угланган. Чурттуң амыдыралынга үлүг болуушкун — СЭКП-ниң XIX Бүгүэвилел конференциязы. Удавас болур ол болуушкун совет кижилериң хей-аъдын көдүрүп турар, чүге дээрге ооң-биле чурттуң моон соңгааргы хөгжүлдези, экономиканың нарын механизминиң чорудулгазы сырый харылзаалыг.

Күш-ажылчы кижиниң кадыкшылы, ажылдаар чер бүрүзүнге күш-ажылдың таарымчалыг байдалдары экономиканың чүгүлга албайн турары болуп турар. Ынчангаш РСФСР-ниң Күш-ажыл дугайында хоойлулар кодексизиниң 140 үүлүнде демделээни болза, күш-ажылчы коллективтиң кежигүн бүрүзүнге ажылдаарынга таарымчалыг, озал-ондак болдурбас байдалдарны администрация тургузар ужурлуг. Бо талазы-биле байдал республиканың бүдүрүлгелеринде, бүдүрүлге каттыжышкынкынарында кандыг болуп турарыл, бо дугайында айтырыгны маңаа көрүп көрээлиңер.

Күш-ажылдың камгалалында эде тургустунуушкун оожум чоруп турар. Агроүлетпүркүркомнуң совхозтарына болгаш организацияларына эрткен чылын бүдүрүлге чорудулгазының үезинде 518 кемдээшкин болган, чээрби кижи өлген. Ол бүгүнүң түңнелинде 13200 ажыл хүнүн чидирген, материалдыг когарал 96 муң рубль болуп турар. Ол дээрге республиканың бүдүрүлгелеринде озал-ондактыг таварылгаларның алдан ийи хуузу-дур.

«Улуг Октябрь», «Саян», ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтарда, Агроүлетпүртранс-2-ниң бүдүрүлгелеринде, Таңды, Бии-Хем районнарның ажыл-агыйларында, Чурт үлетпүр министерствозунуң Республотребсоюзтуң бүдүрүлгелеринде албан черлеринде, организацияларында кемдээшкиннер, озал-ондактар хөй болуп турар. Озал-ондактарның болуп турарының кол чылдагааннары: кижилерни эки бөлеткевейн, инструктаж эртпээн ажылчыннарны айылдаар черлерде тудуп турары; бүдүрүлге чорудулгаларын хайгаарал албайн турары; машиналарның болгаш механизмнериң ажыглалының дүрүмүн хажыдып турары; күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгениң сагылга-чүрүмүнүң куду деңнели.

Чижээ, автотранспортка болган өлүм-чидимнит 16 озал-ондактың он бири автомашиналарны чолаачыларның эзирик башкарып чорааныдан болган. Озал-ондакты болдурбазының дүрүмүн хажыткаңыдан эрткен чылын «Совет Тыва» совхозка ыяш үруккучузу амы-тынындан чарылган. Он айлар эрткенде, бо чылдың февралында, шэк-ла он байдалды катаптаанының түңнелинде ол-ла ажыл-агыйның ыяш үжурукчузу ажылчын М. Б. Монгуш амы-тынындан чарылган.

Электри шүгүмүнүң амытында айылдыг күчүзүн хереккө албас чоруктар бар. Ооң уламыңдан озал-ондактар республика типографиязында, Улуг-Хем район эмнелгезинге болган. «Саян» совхозтуң саанчызы электри-тогу дамчып турган демир удазында, чунар черге холун чуп турган, өлүр соктурган. Камгалал халыптар-биле шыптынмаан дериг-хереккелдерге, көдээ ажылагый машиналарынга ажылдап турган, озал-ондакка таварлжып турар чоруктар бар. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозка, Кызылдың сайгарылга баазазынга ажылчыннар Новиченко, Беликов бункерлерже киир тырттырып, амы-тынындан чарылган.

Агроүлетпүркүркомнуң, Республотребсоюзтуң, орук, харылзаа ажыл-агыйларының, медицина албан черлеринің котел дериглелериниң ажыглалы хажыдыышкыннарлыг болуп турар. От күжүн хайгаарал хынаар приборлар үрелик болуп турар. Суг ажылының чурумун тускай хереккелдиң дузазы-биле контрольдап көөо турбуже, кочегарлар каракбиле чижеглей көрүп турар. Күш-ажылдың чогуур ужурлуг нормаларын болгаш чүрүмүн Агроүлетпүркүркомнуң, Республотребсоюзтуң, Чыргыдыышкын, Чурт үлетпүр министерстволарының удуртукчулары, инженер-техниктер ажылдакчыларының доктаамал контрольга албайн турар.

Үрелик, дугаарлары чок тракторларны ажыглап турар. Оларның бир кезииниң тележкаларының тормозтары, чырыы, ээр черлерни айтыр демдектери, кабиналарының эжиктери чедир кылдыкмаан, үрелик болгулаар. Септелге мастерскаяларында, инек фермаларының кажааларында озал-ондакка үдур камгалалдың, санитарияның байдалы чогуур негелдеге дүүшпес. Озал-ондактарның, кемдээшкиннерниң байдалын сайгарып көөр талазы-биле материалдарны чыып, актыларны тургузуп турар-даа болза, күш-ажылды камгалаарын үндезини-биле эдериниң хемчеглерин албайн турар.

Озал-ондактың болганынга бүрүүлүг кижилериң хемчээн албайн турар. Колдуунда кемдээшкинге таварышкан кижиниң бодун бүрүүдадыры-биле ойлежип каар. Күш-ажылдың техниктиг инспекторунга бүдүүгеге озал-ондак болганының актыларын хөй нуруузунда чорутпайн турар. Күш-ажыл камгалалының талазы-биле инженерниң эрге-үлүээлгезин ажыл-агыйларның болгаш профзвилел комитеттериниң удуртукчулары чогуур кичээнгейге албайн, харын-даа ону кызыра бээр чоруктар бар. Азы ол ажылга дүржүлгазы эвээш, инициатива чок кижилерни үлүээп алгылаан болур.

Күш-ажылдың камгалалының дугайында айтырыгларны күш-ажылчы коллективтериниң хуралдарында эвээш көрүп турар. Бо айтырыглар талазыбиле участоктар, цехтер удуртукчуларының отчёттарын алып керек. Ажылдаар чер бүрүзүнге күш-ажылдың камгалалын магадылавры — бүгү-ниитининг хөрээ. Ооң кайы хире тургустунганыдан бистиң мурнывыста турар сорулгаларның күүселдези хамааржыр.

Чечен-оол МОНГУШ.
Профобличөвүлелдиң күш-ажыл талазы-биле техниктиг инспектору.

ЧАА СТОЛОВАЯ

«Май 1» совхозтуң төвүнде ажыттынган столовая ажылагыйның ишчилеринге таарымчалыг байдалды тургускан болгаш хандырылганы ажыжиделинге идиглиг болган. Ооң ажылы ниитизи-биле багай эвес. Ында ажылдап турарлар чемниң шынарын эккиндер дээш кызымак ажылдап турарлар. Ынчангаш столовоүзда белеткеп турар аъш-чем арбын, эттен, картофельден кылган чем хөй янзы, манчы, далгандан кылган кылыглар үзүктелбес.

Дмитрий АИР-САНАА.
Тожу район.

КАМНАЛГА КАЙЫЛ?

«Кара-Хөл» совхозта 28 чыл механизаторлап келдим. Совхоз бот-орулга-чарылгаже киргенде, камиалганы хензиг үүлдеи-не эгелээр ужурлуг бис. А кывар-чаар материалдэр чарыгдалы улуг. Мал эмчилери, бригадирлер аътты көнгүс ажыглавас-тыр. Үргүлчү-ле улуг машина мунуп алган чоруур. Бисте тускай эртемниглерге, бригадирлерге дээш тудуп азырап турар, артындала ангы кадарчылыг аъттар бар. Ол хиреде ону ажыглавас-тыр. Мал эмчилериниң бир автомашиназы бар, ону кыжын, чайын-даа мунар, ынчангаш ол ам үрелген.

Специалистер, бригадирлер аът мунуп ажыглавазындан чамдык малчыннарга аажок ховар баар-дыр. Ол тааржыр бе? Ажыл-ишти ынчаар удуртуп башкарып болбас. Чүгле автомашинаже көргеш олуруптарга хоржок.

Ыймаан-оол ИРГИТ.
Бай-Тайга район.

Юридиктиг бүгү-ниити өөредилге

ХӨЛЕЗИЛЕЛДИГ БРИГАДА БОЛГАШ ХООЙЛУ

Чоруп турган ажылдаары чурттуң хөй-хөй регионнарында калбак нептерелди сөөлгү чылдарда алган. Бистиң республикада база ол арга-биле ажылдап турарлар бар.

Түдүт болгаш көдээ ажылагый ажылдарының элээн кезиин түр када тургустунган бригадалар болгаш ниитилел бүдүрүлгезинде хаара туттунмаан чамдык кижилер ажылындан дашкаар үеде бүдүрүп кылып турар. Ынчангаш оларның ажылын шын, хоойлу-дүрүмге дүүштүр организастап чорудары чугула.

Түр када ажылдап турар бригадаларның күш-ажылын оргенизастаарын болгаш төлевирин чурумчударын эккиндеринче угланган доктаалдарны ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели 1986 чылдың май болгаш август айларында хүлээп алган. Түр када ажылдаар бригадаларның ажыл-чорудулгазы хоойлужудулгада быжыглаттынганы ол.

Бригаданың кежигүн бүрүзүнде доктаамал ажылдап турар (өөренип турар) черинден шөлээде турарының азы еске ажыл-агыйларга (бүдүрүлгелерге) ажылдап үнеринге колхоз баштаар черииң чөпшээрелин бадыткап турар шынзылгазы бар болза, түр када тургустунган бригадалар, чамдык кижилер-биле керээни чарып ап болурун хоойлуда көрген. Ажылга бир дугаар кирип турар кижиге шынзылганы чурттагга-коммунал организациязы азы улус депутаттарының чер-чер Советтериниң күүскомнарының шынзылгазы, пенсионерлер — пенсионер боон турарының шынзылгаларыгы-биле ажылдап чоруп болур.

18 харган өрү назылыг кижилер-биле, паспорт болгаш шериг биледин ап алгаш чоруур, керээни чарар. Ажылга түр када хүлээп алырда, паспорт системазының чурумун сагыыр: бир эвес бригада кежигүннери 1,5 айның дургузунда ажылдаар болза, ажылдап турар черииң аайы-биле албан киир бижиттирер, артыкан таварылгаларда — чурттан турар черииң аайы-биле ол черниң девискээринде иштики херектер органнарынга демделгедир. Моон мурнунда чурттап турган черинге кылган үшта бижидилгеии сөөлүнде киир бижидилгени чорудар. Ол үшта бижидилгени керээ чарып алыр черииң аайы-биле хооррайкүүскомнарның иштики херектер килдистеринге долдуртуп база болур.

Хоойлуда көрдүнгени ыңдыг, ынчалза-даа республиканың дыка хөй ажыл-агыйларында ону барымдаалавайн турар. Түскай хыналда чорутканының үезинде илерээни болза, 427 кежигүн бактаап турар 38 бригада көрдүнген хоойлудүрүмну барымдаалавайн ажылдап турган. Хоойлу-дүрүм камгалал органна р н м ы я дилеп турганы кижилерни оларның ераэынан тыпкан.

Күш-ажыл керээлерин чарып албаан, киир бижидилгези чок болгаш шериг үчёдунда тургустунмаан хамаатыларны түр болгаш сезоннуг ажылдарда бригадаларның кежигүнүнге албан-дужаалдыг кижилер ооң мурнунда турганы дег киирип албышаан. Керээлерде чок кижилерниң аттарын мегелеп салып, чоруткан ажылдарның хемчээлдерин болгаш төлевирин мегелеп өстүрүп турар.

Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик болгаш Өвүр районнарда күш-ажыл керээзи чокка түр када бригадаларны ажылга хүлээп алганының 6 таварылгазын илередип тыпкан.

Түр када ажылдаары-биле чедип келген хамаатыларның ажыл-агыйлары — арай хенчелери соңгаанналрга арткан. Олар безин өкпелевээн, чүге дээрге чаш мал бүрүзү шоваа, дезиг болган.

Керээде көрдүнгенйн ёзугаар хүү хойлар кадарчызы бодунуң чарып алган хүлээлгезин ак сеткилдиг күүсеткен. Улуг-даа, чаш-даа мал бажы хорааваан, баш бүрүзүнүң күш-дөңгелги шыырак болган.

— Шээр мал хамаанчок, мыйыстыг бода малдың кададын шүүдадып чадап турар көдээ гүүлэр эвээш эвес болгай. Чүгле ооң уламыңдан чайгы үеде сүт, саржаг, өрөме-сметана чок чурттап орар өрөелер бар. А шээр малдың кададын канчап шын тургузуп алдынар?— деп айтырдым.

— Баштайгы ийи-үш неделя дургузу дыка берге болган, хой тос башка чарылгаш турун бээр. Чадаг кижи ол ажылга кайынын күш чедер, аът күжүбиле-ле турдум. Чамдыкта кчүге-ле хүү хой, өшкү кадара бердим, дедир дужаап берип тер чоор бе!» деп чигзиниишкин кижиниң хөме ап келир чорааи. Ол чигзинкишкинни ажыл эртим.

Кажан кадарган хоюм үзүлбес апаарга, чажыргаш канчаар, өөруп турдум. Ооң сөөлүнде одар-белчиирниң оъттсигени база чаагай кылдыр өзүп келген, мал күш кирип, семирип эгелээн чүве ийин — деп, ол харыылады.

Бо харыыдан малчыннның ажыл-ишке харыысалгалыын, аазаан сөзүнге ээ болуп шыдаанын билип ап болур. «Хоржок-тур мөн, шыдавас-тыр мен»—деп ажылын эчизинге чедирбейн, ону ара каапгар, ооң сөөлүнде бодун камгалаары-биле хөй-хөй чылдагааннарны санаар чоруктар бо-ла таваржыр болгай. Ол чорук, ынчалза-даа үк оот талазында көзүлбээн. Чажыттың кол үндезинин билип алыры-биле элээн каш үүрмек айтырыгларны хүү хой кадарчызынга-даа, көдээ Совет күүскомунуң даргазынга-даа, хой-өшкүлүг чамдык чурттакчыларга-даа салып турдум. Оон иперээни болза, хойжу Доңдупай Балчырбай чүгле чаңгыс боду болза, хүү малды көдэрып шыдавас. Ол кижиге өөнүң ишти Клара, үстүкү класста өөренип турар хеймеэ үруу дем-билелиг болуп турган.

Өг-бүлеге манавааны, хереккө албааны бичии-бичии бергелер тургулаан. Чижээ, суурнуң чамдык ыттары шээр малды, ылаңгыя анай-хураганнарны, куш-дагааны өөредип чаңчыктырбаанындан, тудуп чип, амдажый берип болур. А хүү хойнуң коданы суурдан ырак эвес турган. Бо таварылгада ыттарны хөй дээр, оларны чаңчыктырар өске улус караанга көзүлбес ажыл база тургустунар. Ол чижектиг, эскертинмес он-он үүлдер тыптып келир болгай. Ону хойжу өг-бүле эрткен чылын шиитпирлеп шыдаан. Ооң херечизи — суурда хой, өшкү. Ооң саны ам 1043 четкен.

Апрель айның ийиги чартыынан эгелээш, хүү хойлар кадарчызы Доңдупай Балчырбай өг-бүле керээзин чарып ап, суурнуң шээр малын кадарып эгелээн.

Көдээ Советтиң девискээринде 256 хүү хой, 887 хүү өшкү бар. Оон алгаш көөрге, Каа-Хем районда Суг-Бажы суурнуң чурттакчылары республикада хүүда эң хөй хой-өшкүлүг болуп турар. Бир эвес кадатты, одар-белчиирни экижидер, улустуң хүүда шээр малын ежаап тударының таарымчалыг байдалын тургузар болза, мал бажы ам-даа өзер.

Бо дугайты дараазында санал-бодалын Д. Б. Доңдупай чугаалады. Ону допчулап бижиирге мындыг. Суурдан ырап көжери чугула. Оъду тайыс, тарамык черге мал деңгидери берге. Ынчангаш эрткен чылын Тас-Чайлагга чайладым.

Хүү малга кыштаг база херек. Ынчан хойнуң-даа, өшкүнүң-даа бажын бүрүнү-биле магадылап болур. Маңаа совхозтуң дузазы херек. Сиген, мал чеми, суггат дээш өскедаа айтырыглар улуг хамаарылгалыг.

Хүү хой кадарчызының саналын совхоз дирекциязы деткиир боор д-п каалы. Кажан инициативаны бөдүүн ажыл-ишчи үндүрүп кээрге, ол амыдыралчызы-биле, чугулазы-биле ылгалдыг болур болгай. Д. Б. Балчырбай хоочун ишчи кижи болганын база билип алдым. Ол 17 чыл дургузунда чолаачылаан. Механизаторлап база турган. Малчынnаа-ла 12 чыл четкен.

Арапчор ОКСУР.

БАШТАЙГЫ ЭГЕЛЭЭШКИН

Дузалал ажыл-агыйы

Чаш мал бир эвес эки ажаап керактаар болза, дүрген өзүүчел. Ону бодунуң кодаңынга Доңдупай Балчырбай херек кырынга көрген. Эрткен чылын бо хойжу Суг-Бажы суурнуң чурттакчыларының хууда хоюн кадарары-биле хүлээп алган. Ады-аңгы аалдарга турган малдың үстүрү, тоо быдараары хөлчок болган, өскележири база бар. Карак кызыл, оларны эки одарладырга, шээр мал, ооң анай-хураганы бот-боттарынга чаңчыгып, бир улуг кодан кылдыр катчы берген.

— Кадарган хой-өшкүм чай дүргүзүнда элээн күш киргеи ооң төлү мырыңай таныттын. мес кылдыр өскен, иелери-билдеңнежи берген. «Оп мээн аңайым, бо хураганым деп таныыр кижилер барык чок болган, им-демдек-даа дузалап шыдаваан — деп, Доңдупай Баа-Хөөевич чугаалады.

Бир эвес малдың эзлери хойжу сугга доктаамал көзүп, анай-хураганының кайы хире өзүп турарын хайгаарап турган болза, малын кижи селчап, соора танывас. Баштай келгеннерге улуг хураганнар, анайлар таварышкан, арткандар, өөруп турдум. Ооң сөөлүнде одар-белчиирниң оъттсигени база чаагай кылдыр өзүп келген, мал күш кирип, семирип эгелээн чүве ийин — деп, ол харыылады.

Бо харыыдан малчыннның ажыл-ишке харыысалгалыын, аазаан сөзүнге ээ болуп шыдаанын билип ап болур. «Хоржок-тур мөн, шыдавас-тыр мен»—деп ажылын эчизинге чедирбейн, ону ара каапгар, ооң сөөлүнде бодун камгалаары-биле хөй-хөй чылдагааннарны санаар чоруктар бо-ла таваржыр болгай. Ол чорук, ынчалза-даа үк оот талазында көзүлбээн. Чажыттың кол үндезинин билип алыры-биле элээн каш үүрмек айтырыгларны хүү хой кадарчызынга-даа, көдээ Совет күүскомунуң даргазынга-даа, хой-өшкүлүг чамдык чурттакчыларга-даа салып турдум. Оон иперээни болза, хойжу Доңдупай Балчырбай чүгле чаңгыс боду болза, хүү малды көдэрып шыдавас. Ол кижиге өөнүң ишти Клара, үстүкү класста өөренип турар хеймеэ үруу дем-билелиг болуп турган.

ЧОННУҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИНГЕ ДЫҢНАНГЫР БОЛУР

Социалистиг демократияның улам ыңай хөгжүлдезиниң үезинде чоннуң аас база бижимел-даа дилеглеринче, ол документилер-биле ажылдың стиль болгаш методун сайзыраңгайжыдарынче совет органнар эң-не улуг кичээнгейни салыр ужурлуг.

Хамаатылар боттарының айтырыгларын чурттап, ажылдап турар черлериниң аайы-биле саадал чокка шиитпирледип алыр ужурлуг. Ынчалза-даа чамдык удуртукчуларның, албан-дужаалдыг кижилерниң, специалистерниң шиитпир, чылыш чок чорууңдан дыка хөй хамаатылар Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң удуртукчуларынга билдиришкиннерин киирип, боттары-даа оларның хүлээп алышкынынга кээп турарлар.

1987 чылда республиканың Дээди Совединиң Президиумунга хамаатыларның 195 чагаа-бижии кирген, оон аңгыда 117 кижи боттары кээп чораан. 1986 чылдаазынга бодаарга, оларның саны өскен. Кейген бижиктерде 152 дилегни хандырган, шиитпирлээри-биле өске организацияларже 160 бижикти, дилеглерни чорутказ, ону контрольга алган. 40 чагаа бижикти тус-тус черлерге барып хынап чораан. Ажылчы чоннуң тургусканы 312 айтырыындан 132-ни чогумчалыг кылдыр шиитпирлеп берген.

Президиумнуң удуртукчулары хамаатыларны чүгле Кызылга эвес, а харын районнарга база барып хүлээп ап турар апарган. Эрткен чылдың июльда Сарыг-Сеп суурга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Даргазы Ч-Д. Б. Ондар 20 ажыг кижини хүлээп алган. Ол арга дыка элтиг дээрзин практика бадыткап көргүскен.

Амыдыралдың бүгү талаларынга эде тургустунуушкун-биле холбаштыр хамаатыларның хөй-ниити идепкейи [illegible] дип турарын республиканың Дээди Совединиң Президиумунга келгилээн чагаалар херечилеп турар. Хөй-ниитиниң эрге-ажыынга хамаарышкан айтырыгларны улус хөйү-биле салып турар апарган. Кызыл хоорайның чурттакчылары М. О. Чамыян, П. С. Лалетин, С. М. Байыр-оол, А. М. Соболев, А. С. Борбак-оол олар кадык камгалалының материал-техниктиг баазазын быжыглаар, арага-водка аймаан садарын улам чурумчудар база долгандыр турар бойдусту чөптүг ажыглап, камгалаар талазы-биле саналдарын киргилээн.

Оон аңгыда чамдык чагааларда бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң, организацияларның ажыл-чорудулгазында база албан-дужаалдыг кижилерниң аажы-чаңында төлеп чок чүүлдерни дыңнаткылаан болгулаар. Чөөн-Хемчик райкүскомнуң иштики херектер килдизиниң ажылдакчылары кем-херектерни истээрин саададып турарының дугайын Чыраа-Бажы суурдан М. Куулар бижээн. Ук чагааны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму республика прокуратуразынче чоруткан. Инектер оорлаашкынының дугайында ук чагааны барып истээниниң түңнелинде кем-херекти катап көдүрген.

Кызыл ЦЭС тудуг эргелели чуртталга шөлүн хуваарының талазы-биле чурумну хажыдып турарының дугайын хамааты С. В. Юрина хомудап дыңнаткан. Ону улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүскому хынап көргеш, ында киирген фактылар шын деп бадыткаан, ынчангаш ол хамаатыны ЦЭС тудуг эргелелиниң киирер деп турар бажыңынга квартира бээр деп шиитпирлээн.

Сүт-Хөл районда Ч. И. Эрелчин биле З. Х. Түлүш олар аарыг бичии уруунга педиатрлар М. Даваа биле У. Чаполаеваның каржы-доңгун болганын Президиумче бижээннер. Ук билдиришкинни хынаары-биле республиканың Кадык камгалал Министерствозунуң комиссиязы ук районга чораан. Районнуң төп эмнелгезиниң педиатрлары М. Даваа биле У. Чаполаеваның ээ-харыысалга чок чорууң хыналда бадыткаан болгаш оларга чогуур харыысалганы онааган.

Чуртталга айтырыы эң-не чидиг болуп артпышаан. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга келген чагааларның үштүң бир хуузу ол айтырыгга хамаарышкан. 1987 чылдың май 13-те Кызылдың чурттакчызы Ф. Ф. Торжевскийден мындыг билдиришкин кирген: «Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, пенсионер кижи мен. Кадайым база пенсионер, 71 харлыг. 1957 чылдың августан бээр Каменистая кудумчузунда № 3 бажыңның бир дугаар квартиразында чурттап тур бис. Бо аразында каш-даа катап дилеп келзивиссе-даа, квартиравысты чаңгыс-даа катап септеведи. Огородувуста кудук бар, үрелик-бузук, барык 4.5 метр хире ханазын солуур, чок болза шуут-ла хөөп каапттар херек. Ханызы 16,5 метр. Ол-гип кылаштаар кижи мен, буттарым аарыг, а кадайым база ындыг. Суг биске хүннүң-не херек. Сугну 950 метрден барып узуп алыр бис. Ол биске шыдаттынар бе? Бо айтырыг талазы-биле хоорккүскомдан, Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозундан, бүдүрүлге-ажыглал чуртталга участогундан каш удаа дилээн мен, кандыг-даа хемчег албаан. Шак мындыг байдалда 4 өг-бүле чурттап турар, олар бичии уруглардыг. Кудук септээринге дораан дузалажырын, бисти суг-биле хандырарын дилеп тур бис». Бодап көөрге, ында нарын чүве чок-тур. Аңаа хөй акша-хереңги чүмес-тир. Ол хиреде-ле дайын киржикчизиниң, инвалидтиң дилээн хандырбайн турган. Чүгле Дээди Советтиң Президиумунуң айтыышкыны-биле ук өг-бүлелерниң дилээн хандырып, кудукту септеп берген.

Чоннуң хууда дузалал ажыл-агыйын хөгжүдеринге хамаарышкан хөй чагаалар Дээди Советтиң Президиумунга киргилээн. Эң ылаңгыяда Сарыг-Сеп суурнуң чурттакчылары чоогунда совхозтарның девискээрлеринден хууда мал кадарар шөлдерни үндүрүп бээриниң дугайында удаа-дараа дилеп турар. Ол айтырыгны Каа-Хем райкүскому өөренип көрүп турар.

Хоойлу-дүрүм болгаш корум-чурум камгалалының, оон иштинде албан-дужаалдыг кижилерниң аажы-чаңының дугайында хомудалдар көвүдээн. Арагалаашкынга база хулиган чорукка хамаарышкан чагаалар эвээжээн.

1987 чылда Кызыл хоорайдан, Каа-Хем, Сүт-Хөл, Мөңгүн-Тайга, Чөөн-Хемчик районнардан хамаатыларның чагаа-бижиктериниң кээри көвүдээн.

Хамаатыларның чагаа бижиктери-биле холбашкан айтырыгларны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралынга 2 катап, чер-чер Советтериниң сессияларынга 20 катап, доктаамал комиссияларның хуралдарынга 18 удаа чугаалашкан. Чамдык документилерни хүлээп алырда, ажылчы чоннуң киирген санал-оналдарын калбаа-биле ажыглап турар. Чижээ, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң сессиязынга чоннуң кадык камгалал айтырыын чугаалажырының мурнунда 1987 — 1990 чылдарда Тыва АССР-ниң чурттакчы чонунуң кадык камгалалының комплекстиг программазын күш-ажылчы коллективтерге чугаалашкылаан, аңаа кирген саналдарны ук документиде база киргилээн.

1987 чылда республиканың чер-чер Советтериниң бүгү-ле звеноларынга 12380 хамаатылар хууда дилеглерни киирген, ол дээрге 1986 чылда турганындан 243 кижи эвээш болган, ол ышкаш 8980 чагаа бижиктерни киирген. Ол база-ла мурнуку чылдаазындан эвээш болган. Чер-чер Советтери чоннуң амыдырал-чуртталгазының айтырыгларын мурнуку-зундан дээре шиитпирлеп турар апарганының херечизи ол. Шынап-ла, күүскомнар, оларның килдистери база удуртукчулар коллективтерге, чоннуң хуралдарынга отчёттарын хөйү-биле берип, улустуң тургускан айтырыгларын дарый шиитпирлеп берип турар апарган.

Ынчалза-даа байдал дески эвес. Хамаатыларның дилеглеринге, хомудалдарынга дыңнангыр эвес чоруктар уламчылавышаан. Чижээ, Шамбалыг суурдан Маадыр-ие Чолдак-Кара Ензаковна Ондарның билдиришкинин Кызыл райкүском 1987 чылдың сентябрьда алгаш, мынчага чедир харыылап бербээн. Ол ышкаш Сесерлиг суурдан хамааты Н. К. Хууракайның билдиришкинин Бии-Хем райкүскомче шиитпирлээри-биле 1987 чылдың декабрь 22-де чоруткан турбуже, мынчага чедир сураг чок. Дээди Советтиң Президиумунче-даа дыңнатпааннар. Чөөн-Хемчик, Тес-Хем, Мөңгүн-Тайга райкүскомнарның ажыл планындан чоннуң чагаа бижиктеринге хамаарышкан айтырыгларны киирбээн болган. Оон аңгыда райкүскомнар болза, суур база кедээ Советтерниң күүскомнары, ол ышкаш бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларның удуртукчулары чагаа бижиктерни канчаар сайгарып, харыылап берип турарын сонуургавас, күүскомнарның хуралдарынга-даа чугаалашпас болгулаар. Ажык чагаа хүннери, райкүскомнарның база ооң килдистериниң чон мурнунга отчёттары эреңгей эртер, ында ужуражылгаларның протоколдарын безин биживес, аңаа улустуң киирген санал-оналдарын түңнеевес, анализтевес, чогуур хемчеглерни албас таварылгалар бар.

Кайда-ла организас-массалыг, тайылбыр ажылы экил, оон чагаа-хомудалдар эвээш кээр деп чүве билдингир. Чоннуң чагаа бижиктерин канчаар харыылаарыл, хуусаазы кандыгыл дээр дугайында бисте айтыышкыннар хөй. Ынчалза-даа олче кичээнгей салбас чоруктар уламчылавышаан.

Демократчыдылга үезинде чоннуң чагаа бижиктеринге өй-шаанда шын, чөптүг харыылаары, ында айыттынган четпестерни чайладыры Советтерниң, ооң күүскомнарының эң-не улуг сорулгаларының бирээзи.

Биче-Ураг СУВАНДИИ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хомудал бижиктер хүлээп алыр чериниң эргелекчизи.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйынга хөй чылдарда ак сеткилдиг ажылдап келгенин үнелеп көргениң демдээ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

ӨВҮР РАЙОНДАН

(«Кызыл туг» совхозтан)

Иргит Чыргал Калгажыковна — малчын.

Кара-Сал Багын Ашаковна— малчын.

Кара-Сал Кешкен Дөртеевна — малчын.

Ооржак Дарый Калгажыковна — малчын.

Ооржак Көк Чөнүковна — малчын.

Ооржак Лама Седенович — чылгычы.

ТАҢДЫ РАЙОНДАН

Артепова Наталья Арефьевна — Владимировка ортумак школазының башкызы.

Бочкарева Эмма Андреевна —Владимировка ортумак школазының башкызы.

Гонсировская Раиса Ивановна—Межегей ортумак школазының башкызы.

Кашина Валентина Семеновна—Бай-Хаак ортумак школазының башкызы.

Кимов Маадыр-оол Васильевич —Хову-Аксының № 2 ортумак школазының башкызы.

Оюн Очур-оол Марчынолович — ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң тракторизи.

Оюн Тегермаа Пиевна — Кочетово ортумак школазының башкызы.

Оюн Часыдай Васильевна — ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң саанчызы.

Оюн Чолдак-оол Магыранзаевич —Элегес ортумак школазының башкызы.

Петроченкова Валентина Михайловна — Хову-Аксының № 1 ортумак школазының башкызы.

Сыч Лидия Трофимовна — Бай-Хаак ортумак школазының башкызы.

Тюлюш Александра Алдыноловна —ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң саанчызы.

Ускова Анна Лазаревна — Межегей ортумак школазының башкызы.

Чистобаева Анна Терентьевна — Тываның электри четкилериниң Бай-Хаакта участогунуң харылзаа албанының электромонтёру.

Шалгынов Василий Никифорович — районуң белеткел конторазының склад эргелекчизи.

Шустова Зинаида Степановна — Хову-Аксының № 1 ортумак школазының башкызы.

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Базанов Владимир Петрович — Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң автобаазазының вахтеру.

Баранова Анна Степановна— Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң албан чериниң склад эргелекчизи.

Бочкаров Юрий Алексеевич —«Тыва суг тудуг» трестиниң механизация эргелелиниң чолаачызы.

Глушков Виктор Константинович —«Тыва хамааты тудуг» трестиниң бот-орулга-чарылгалыг механизация участогунуң таңныылы.

Гребёнкин Илья Митрофанович—№ 2 АТБ-ниң чолаачызы.

Григорова Маргарита Аркадьевна — республиканың тускай хөгжүм-чурулга школазының директору.

Дажинмай Зинаида Хүреноловна — № 3 ортумак школаның башкызы.

Дорошенко Александр Иванович — Улуг-Хем ыяш-үлетпүр ажыл-агыйының хандырылга талазы-биле инженери.

Зайцева Ирина Николаевна— Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хлеб быжырар черлер болгаш макарон үлетпүрүнүң улуг экономизи.

Засоба Евдокия Даниловна — Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң кол бухгалтери.

Карасева Вера Михайловна— № 2 АТБ-ниң кол бухгалтериниң оралакчызы.

Кистеев Иван Михайлович — «Кызыл» материал-техниктиг хандырылга баазазының инженери.

Коломысов Юрий Иванович —«Тыва хамааты тудуг» трестиң бот-орулга-чарылгалыг механизация участогунуң чолаачызы.

Кондинкин Сергей Дмитриевич — Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле күркомитединиң диктору.

Корявко Евдокия Ефимовна — тудуг, орук септелгезиниң болгаш ногаанчыдылга ажыл-агый эргелелиниң ажылчыны.

Краснопеева Лариса Васильевна — чумага удур станцияның лаборантызы.

Кудинова Галина Александровна — тускай хөгжүм-чурулга школазының башкызы.

Кулаков Федор Тимофеевич —Улуг-Хем ыяш-үлетпүр ажыл-агыйының чолаачызы.

Мокиенко Агриппина Поликарповна — Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң албан чериниң экономизи.

Монгуш Күнзенмаа Шаңмаковна—«Шын» солун редакциязының улуг машинакчызы.

Мурыгина Анастасия Васильевна — күрүнениң башкы институдунуң методизи.

Назимова Галина Алексеевна—№ 2 АТБ-ниң медниги.

Ооржак Кенден Достанович —Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле күркомитединиң улуг редактору.

Панкратов Михаил Исаевич—тускайжыткан «Ремсельбурвод» КМК-ның дузалал бүдүрүлгезиниң эргелекчизи.

Петренко Павел Антонович —«Тыва хамааты тудуг» трестиң септелге-тудуг участогунуң бызанчы-бетонщиги.

Пономарёв Фёдор Семёнович — «Тувaагропромспецмонтаж» трестиң кол экономизи.

Попова Римма Михайловна—«Туваагропромспецмонтаж» трестиң улуг экономизи.

Родионова Альбина Михайловна—аъш-чем бараанннар садыының № 1 садыг каттыжыышкынының директору.

Резаева Валентина Прокопьевна — Тыва АССР-ниң Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң бухгалтери.

Сат Кажпак Сүгеевич — Респотребсоюзтуң оргкооператив ажылының талазы-биле килдистиң начальниги.

Синицов Константин Петрович—тудуг, орук септелгезиниң болгаш ногаанчыдылга ажыл-агый эргелелиниң АБЗ операторы.

Соловьев Алефтин Романович—Тываның электри четкилериниң электромонтёру.

Спрыгина Ирина Венедиктовна— Статистиканың республика эргелелиниң кадр килдизиниң эргелекчизи.

Старкова Надежда Тюлюшевна — «Красноярскгражданпроект» институттуң Тывада филиалының бөлүк удуртукчузу.

Степанова Римма Сёменовна —Улуг-Хем ыяш-үлетпүр ажыл-агыйының нормировщиги.

Сувакбут Дубчаа Суванович — № 1 орук-тудуг эргелелиниң вулканизатору.

Самбу Иргит Үнгүлчекович— ТДЛТЭШИ-ниң төөгү, этнография секторунуң улуг эртем ажылдакчызы.

Тарасова Галина Андреевна — Респотребсоюзтуң капитал тудуг килдизиниң улуг инженери.

Тетерин Роман Васильевич— Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң автобаазазының чолаачызы.

Торхов Алексей Михайлович — № 1 орук-тудуг эргелелиниң электриги.

Фетисова Алевтина Андреевна — Респотребсоюзтуң өлүк-кеш болгаш черлик кат аймаа белеткээрин организастаар талазы-биле килдизиниң улуг товароведи.

Хертек Таан-оол Попанашович —«Шын» солун редакциязының килдис эргелекчизи.

Хомушку Биче-оол Мөңгүнолович —«Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелдиң дашчызы.

Хорошков Михаил Иосифович—«Тыва хамааты тудуг» трестиң бот-орулга-чарылгалыг механизация участогунуң чолаачызы.

Хоружев Юрий Иванович— «Тыва суг тудуг» трестиң механизация эргелелиниң склад эргелекчизи.

Чараш-оол Алексей Иргитович—Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле күркомитединиң чечен чогаал дамчыдылгазының кол редакциязының кол редактору.

Шамина Людмила Станиславовна — чумага удур станцияның лаборантызы.

Юшина Мария Степановна— № 1 орук-тудуг эргелелиниң шеверлекчизи.

Ямских Алла Илларионовна — «Красноярскгражданпроект» институттуң Тывада филиалының улуг инженери.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ч.-Д. ОНДАР.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары В КАЖИН-ООЛ.

Кызыл хоорай,
1988 чылдың апрель 26.

Өрт айыылын болдурбаалы

АПРЕЛЬДИҢ ТҮҢНЕЛИ ЧҮНҮ КӨРГҮСКЕНИЛ?

Өрт камгалалының ажылының түңнелин дараазында сан-чурагайлар чугаалап турар: бо чылдың бирги кварталын эрткен — — чылдың ол үези-биле деңнээрге, өрттүң болуп турары 25 хуу көвүдээн. Ооң когаралы 5,8 катап, оон кижилерниң өлүрү 3,5 катап өскен.

Өрт айыылы сөөлгү үеде кончуг дүвүреээзиниг байдалда болуп артпышаан.

Бөгүн болгаш ол, чээрби чылдар мурнунда үш кол түңнелди ап турар бис: ооң болуп турары эвээш бе азы өзүлделиг бе, ооң чедирген когаралы болгаш оон өлген кижилерниң саны.

Кол-ла чүүл — кижилерниң чуртталгазынга, амы-тынынга, чоннуң буянныг чүүлдеринге өрттүң хоразын болдурбазынче өрт камгалалының албанының ажылдакчылары кол [кичээ]нгейни салып турар. Ол чүгле өрт камгалалының ажылдакчыларындан хамаарышпас.

Бүрүткеттинген өрттерниң болуп турарының үштүң ийи кезии кедээ черлерде болуп турары анализтен тодараттынган. Совхозтарда, бүдүрүлгелерде, организацияларда болгаш Агроүлетпүркүркомнуң ведомстволарының чагыргазында турар черлерде өрт айыылының бөдүүн дүрүмнерин сагывайн турарындан база улус ажыл-агыйының объектилерин болгаш чуртталга секторларын оттан камгалаар талазы-биле күрүнениң өрт хайгааралының органнарының бижиктерин тоомчага албайн турарындан өрттер болуп турар. Оларның болуп турарының хөй кезии харыысалга чогунда, өрт айыылының дүрүмнерин сагывайн турарында. Бо-ла бүгү чүүлдер аар болгаш улуг когаралдарга чедирип турар. Оттан мал өлүп, техника, тараа болгаш техниктиг культуралар өрттенип, ажыл-агыйларның экономиказынга улуг когаралды таварыштырып турар. Ол чүгле материалдыг когаралды чедирип турар эвес, кижилерниң амы-тынынга чедип турар. Бо чылдың эгезинден бээр 12 кижи оон амы-тынындан чарылган, ооң иштинде 8 бичии уруглар бар. Ол дугай[ын]да республика солуннарынга парлаттынып турган.

Чылыг дүжүп келген часкы, чайгы үелерде өрт айыылының үнүп болурунуң үези келген.

Республикада ол талазы-биле апрель айның медээзинден көрүп көрээлиңер. Оон чүнү чугаалап болурул!

Кыш эрткен, печкаларның одаашкыннарындан болуп турар өрттер уламчылавышаан. Таңдының арга-арыг ажыл-агыйының хамаарылгазында турар Чагытай хөлде ийи аал ишти чурттаар бажың апрель 5-те өрттенген. Печказы үрелик болганындан аңаа өрт болган. Ол 4891 рубльдиң когаралын чедирген.

Чөөн-Хемчик районда «Тыва» совхозтуң мал кажаазынга печканы шын эвес ажыглап, өртке удур дүрүмнү сагываанындан апрель 14-те мал кажаазы өрттенген болгаш 7049 рубльдиң когаралын чедирген. Ол-ла хүн Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» совхозтуң малчын аалдың одар шөлүнге сиген өрттенгенинден бүдүн кодан 430 баш улуг хой, 491 хураган өлген.

Таңды районда Дүрген коврүгү деп черге малчын С. Ш. Ооржактың өө печказындан өрттенгеш, 3 муң рубльдиң когаралын чедирген. Апрель айда кургаг сигенден, бүрүлерден болгаш боктан элээн өрттер болгулаан. Шак ындыг таварылгаларже өрт камгалалының ажылдакчылары хүнде 4—5 катап үнүүшкүннерни кылгылаан.

Кандааскынныг, кургаг үелерде өрт айыылының болуп болурунуң үезинде ооң айыыл чок чорууң болдурбазы-биле ооң дүрүмнерин сагыырын, ону болдурбас дээш бүгү хемчеглерни алырын утпаңар.

Ирина ШОГЖАЛ.
Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң өрт камгалалының килдизиниң инженери.

ХАРЫЫСАЛГА ЧОГУНДАН

«Кызыгаар» совхозка эрткен чылын бичии уруглар ойнап тургаш, өрт үндүрген. ооң түңнелинде чаш бир кижиниң амы-тыны камгалап алдынмайн барган. Бо чижектиг таварылгалар болбайн барып болурунуң дугайын тайылбыр ажылын районда өртке удур албан чериниң ажылдакчылары чорудуп турар.

Хууда чуртталга болгаш албан черлериниң алды чүс ажыг бажыңнарынга олар киргеш. «Кызыгаар» совхозтуң төп салбырында база «О. Шынаа» совхозтуң чаа кварталында электри шугумнарының байдалы кончуг багай. Чамдык бажыңнарның электри шугумун үзе кезер, аңаа болу берги дег озал-ондакты баш удур болдурбазының хемчеглерин алыр хүлээлгени ажыл-агыйның удуртукчуларынга, хуусаазын тургузуп, онаап-даа турар бис.

Харылзаа белдириниң мал эмнелгезиниң бажыңнарында электри шугумнары өрттү болдургу дег байдалдыг. Ында демир удазыннарны, бажыңнарның иштинде быжыглай тургускан электри оруун шуут солуурун негеттинип турар. Нина Дугур, Дулчун Маннай-оол, Билдиңмаа Шалык, Санчат Болат-оол, Альберт Тагланов, Александр Ирима болгаш Алексей Кин-сан оларның бажыңнарының электри удазыннарын солуурун негеттинип турар.

Чорбаан, Ензак, Булчун, Биче-оол олар предохранительдер орнунга серээ болгаш өске-даа херекселдерни ажыглап турганы илерээн.

Өрттүң озал-ондааның болуп турары колдуунда бажыңнарның ээлериниң харыысалга чок болуп турары. Чижээ эрткен чылын Самагалдайга ийи телевизор чазылган. Чүге дээрге электросчётчикке кошкан чоон алюминий удазыннар хөлчок изиг берген болган. Бо чижектиг таарымча чок чүүлдерниң дугайын чугаалаарга, чамдык кижилер хөөн чок дыңнаар.

Районнуң харыысалгалыг ажылдакчыларының бирээзи мал эмчилери Өлзеймаа Уваңгур. Кара-Уруг Товуу. «Чодураа» совхозта кижи эмнелгезиниң ажылдакчызы Диизенмаа Матсыл, «Таңды сыны» совхозта эмнелге ажылдакчызы Шенне Моңгал, О. Шынаа-да почта салбырының ажылдакчызы Римма Иргит болгаш өскелер-даа өртке удур хемчеглерни эки чорутпайн турар.

Өртке удур херекселдерни райпо баштаар чери (Василий Даваа) чоңга садарының аргаларын чорудары күзенчиг. От өжүрер аңгы-аңгы дериг-херекселдер, бажың иштиниң электри шугумунуң удазыннары болгаш өске-даа чүүлдер албан херек болгай.

Чурттакчыларның өртке чылдың бүгү эргилдезиниң дургузунда серемчилелир херек. От-көс-биле уруг-дарыгны ойнатпас херек. Эрткен чылдың таварылгаларын көрүп көрээлиңер даан. Ийи уругларын бажыңга каапкаш, малчын мал-маганын кадарып чорупкан. Уруглар өрт кыва бээрге, вас-кежик болуп, дашкаар үнүп келген. Дөрт харлыг бичии оолак ийи харлыг дуңмазы-биле аал девискээриниң кыдыынга ыглап орган. «Кызыгаар» совхозка үш уругларның иези бажыңынга шоочалап каан. Өрт үезинде чаштар хамаанчок, улуг кижилер безин үнер шинээн ышкынар болгай. Ынчангаш боданыр, хынаныр чорук кымга-даа артык эвес.

Өрттү баш удур болдурбайн барып болурунуң бүгү аргалары бар. Ол дугайын кажан-даа сактып, өрттү болдура бер[бе]зиниң бүгү хемчеглерин ап чорудары кончуг чугула.

Моторк ТИРЧИН.
Өртке удур албан чериниң ажылдакчызы.

ЧАҢЧЫЛ АПАРГАН

Бай-Сөөтте кырганнар бажыңы. Ооң коллективи ажыл, амыдыралын үениң негелдези-биле чаартып, өске коллективтер дег, бурунгаар базымнарлыг чоруп орар. Ында администрация, профэвилел комитеди, херээженнер чөвүлели интернатта чурттап турар кырганнарга таарымчалыг байдалды тургузар дээш хемчеглерни доктаамал ап турар.

Аарыг кижилер чыдар дөрт корпустуң, пекарняның агар септелгезин час-биле деңге чылдың кылыры чаңчып апарган. Интернаттарның девискээринде херим-кажааларының ойбак-дыдык черлерин септеп-селээн. Оон улаштыр чугайлаан.

Келир кышка одаар чүүлдү баш бурунгаар белеткээри черле чугула. Коллектив бо талазы-биле белеткелди база кылган. Администрацияның удуртулгазы-биле 25 кижи ыяш ажыл-агыйының тускайлап берген черинден токпак белеткеп ажылдаан. Бойдустуң чаңнык халавынга таварышкан өртең дыттарны, хадыңнарны В. Тараа, Т. Экер-оол, В. Власов олар ужурүп турда, Г. Базыр улаштыр хирээлээрге, токпак кылдыр Б. Ооржак, Ш. Чадамба, Т. Чочу олар чарып шалыпчы ажылдааннар. Олар ниитизи-биле 68 кубометр токпакты белеткээн.

Херээженнер 26 кижи бригадаларга үстүп алгаш ажылдаан. Маңаа профэвилел комитединиң, херээженнер чөвүлелиниң активчилери И. Базыр, М. Норбу, М. Чочу, эмчи сестразы Л. Дюльмухаметованың бригадазы эки ажылдаан. Херимнер септелгезин база девискээрде шеверлел ажылдарын чоруткан бригаданың ажылын эки деп үнелээн.

Хоорай, суурларда коллектив бүрүзү девискээрин аяншинчилиг, көрүштүг болдуразы онза чугула. Амгы эде чаартылгаларның үезинде ажылдаар чериниң арыг-шеверин тудуп, бодун долгандыр девискээрде четпестерге элтеш чок болуру —кижи бүрүзүнүң хүлээлгези.

Алексей БӨЛГҮМ-ООЛ.
Каа-Хем район.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ВАРШАВА. ССРЭ болгаш Польшаның арaзында кедээ ажыл-агый машиналарын болгаш дериг-херекселдерин бот-боттарының арaзында садыглажыры көвүдеп турар. Бо чылын ындыг кады ажылдажылгага Пильское воеводствода Рогожино деп хоорайда завод каттышкан. Бо чылын ол Совет Эвилелинге 500 ажыг тараа кургадыкчыларын болгаш тарааны баштай кургадырынга дериг-херекселдерни чорудуп бээр. 1988 чылда ССРЭ-же эң-не баштай «Бизон рекорд» дээр польша тараа комбайннарын, картофельден мал чеми белеткээр херекселди, косилкаларны болгаш өске-даа дериг-херекселдерни ол чорудуп бээр.

Совет Эвилели бодунуң ээлчээнде ПУР-же янзы-бүрү хевириниң 10 муң ажыг тракторларын, тараа чаштырыкчыларын, боду дужүрер кожугларны, картофель ылгаар машиналарны болгаш мелиорация андазыннарын чорудуп бээр. Бот-боттарының арaзында садыглажылга-биле кады кедээ ажыл-агый дериг-херекселдерин бүдүрер талазы-биле кооперация база хөгжүүр.

БУХАРЕСТ. Хаттың күжү-биле ажылдаар улуг күчүлүг баштайгы электростанцияны Брашов хоорайда энергетиктер ажылдап кылган. Хаттың күжү секундада 4-тен 20 метр чедип турда, ооң күчүзү 100 киловатт. Ол энергетика херекселин тургузар дээш шенелде ажылдар үш чыл иштинде уламчылап келген.

Мөөңнеттинген дуржулганы ажыглап, румын инженерлер чаа, улам-на улуг ажыктыг херекселдерни тургузуп, хат электростанцияларының техниктиг хемчээлдерин 1000 киловатт чедирериниң сорулгазын салып алганнар.

СОФИЯ. София бульварында Клемент Готвальдының бо эрги бажыңын бүгү Болгария билир. Ында болгар-совет найыралдың бүгү улустуң бажыңы туруп турар. Ооң салбырлары БУР-нуң он-он хоорайларында бар, заводтардан агроүлетпүр комплекстеринге чедир чүс-чүс бүдүрүлгелер ооң коллективтиг кежигүннери болуп турар.

Болгар-совет найыралдың Софияга бажыңны тургусканының 30 чыл оюнга таварыштыр аңаа чоруткан хуралга ооң ажыл-чорудулгазы ССРЭ-ниң амыдыралын бүгү талалыг чырыдарынче, ийи чурттуң улустарының арaзында найыралын быжыглаарынче болгаш ка[illegible]тырынче угланган деп онзалап демдеглээн. Ол бажыңга ССРЭ-ден келген делегациялар-биле ужуражылышкыннарын, совет культураның болгаш эртемниң сураглыг ажылдакчыларының болгар хөй-ниити-биле беседаларын, Совет Эвилелинде эде тургустунуушкуннуң дугайында тайылбырлалдарны чорудуп турар.

Сөөлгү үжен чылдарның иштинде бо бажыңда болгар кижилерниң совет улуска, Улуг Ленинниң чуртунга болгаш партиязынга бүзүрел болгаш ынакшыл чурттап турар деп, «Работническое дело» солун онзалап демдеглеп турар.

(СЭТА)

МЕДЕГЛЕЛДЕР

ГАВАНА. (СЭТА)). 2000 чылга чедир Панама каналын ук чурттуң контролюнга дамчыдып бээрин баш удур көрүп турар ол суг оруунуң дугайында америк-панама керээлерни күүседирин болдурбазы-биле, а ол ышкаш Панаманың девискээринге америк шериглерни тургузарын узадыр сорулга-биле Панамага удур хоп-мегениң болгаш меге медээлер бээриниң кампаниязын Вашингтон чорудуп турар. Ол дугайын Панаманың ажылчы чоннары болгаш улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазының делегейниң профэвилел конференциязы ажыттынып турда, аңаа чүве чугаалап тура, Панаманың президентизи Мануэль Солис Пальма медеглээн. Конференцияга Европаның болгаш Латин Американың 26 чуртунуң, а ол ышкаш 15 делегей организацияларының төлээлекчилери киришкен.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Парлалга-биле харылзаалар талазы-биле АКШ-тың президентизиниң дузалакчызы Мартин Фицуотер Панамага хамаарыштыр Каттышкан Штаттарның политиказы өскерлиш чокка артар деп медеглээн.

Миякэ дээр япон ортулуктуң чурттакчы чону эрге-чагыргаларның болгаш Японияда АКШ-тың шериг командылалының ол ортулукка шериг комплекзин тургузар дээн планынга ийи чыл иштинде удурланып келген. Ону Пентагон «Мидуэй» авианосецтиң самолёттарының өөредиг ужудуушкун кылырынга ажыглаар деп турар.

Миякэниң чурттакчылары америк дайынзырактарга болбаазырадып кылырынга таарымчалыг черни бээрин, Японияга кем-херек үүлгедишкиннери-биле, наркотиктер нептередири-биле «алдаржаан» океан ындындан келгеннерниң талазындан айыылга таваржырын күзевейн турар.

ЧУРУКТА: оларның черинге АКШ-тың шеригниң тудугларын тударындан ойталап турарын негээн плакаттарны Миякэниң чурттакчыларының тудуп алган турары.

Джапан-Пресс—СЭТА-ның фотозу.

ОЛИМПИАДАГА КИРИШКЕН

Республиканың аныяк натуралистер станциязының мурнундан Москвага Бүгү-Эвилелдиң 38-ки биология олимпиадазынга бистиң республикадан он үш өөреникчи киришкен. Оларның аныяк башкы, Ленинградтың Күрүне университединиң генетика факультединиң доозукчузу Урана Николаевна Ондар удуртуп чораан.

Олимпиаданың негелдези шыырак болур дээрзи билдингир. Үш хонук дургузунда чидиг демисел үргүлчүлээн. Түңнелинде, Сарыг-Сеп ортумак школазының 10-гу клазының өөреникчизи Андрей Веряскин эки билиин көргүскен. Ол эң тергииннерниң одуруунга киреринге чаңгыс сан четпейн барган. Кызылдың № 2 ортумак школазының сески класс-чылары Селенга Түгур-оол, Орлан Ооржак, оңгу классчылар Мерген Монгуш, Белекмаа Ондар, Марита Ооржак олар биологияга шыырак билиглиин көргүскен.

Салчак КӨК-ООЛ.
Тээли ортумак школазы.

ХООЧУННАРНЫҢ ААС-КЕЖИИ — ЧОННУҢ НАЙЫРАЛЫНДА

Хөй чылдарда удуртур ажыл кылып чораан партияның хоочуннары бистиң республикадан биске эки билдингир, турушту мөзү-шынарлыг, онаашкан ажылынга, хөй-ниитиниң херээнге арыг ак сеткилинден бердинген хоочун коммунистерниң — Байкара Шөжүлбеевна Долчанмааның болгаш Агния Афанасьевна Зайцеваның дугайында эки сөстерни чугаалаксадым.

Хамык ужур кижиниң улуг азы биче эрге-дужаал эдилеп чораанында эвес болгай. Хамык ужур кижиниң сеткил-сагыжының арыында, күрүнениң, партияның ажыл-херээнге кызымак бердингенинде, кижилерни хүндүлеп билиринде, оларга эки чүве кылыр, оларга дузалаар дээн чүткүлүнде.

Байкара Шөжүлбеевна Долчанмаа — 1937 чылдан бээр партия кежигуну, «Партияга 50 чыл болганы» деп хүндүлүг демдектиң эдилекчизи. Агния Афанасьевна Зайцева 1943 чылдан бээр партия кежигуну, күш-ажылчы амыдыралының 40 чыгыы чылдарында партия ажылы кылып чораан.

Бөгүн оларның кайызы-даа персоналдыг пенсионерлер. Назы-хары улгадып, кадыкшинээ кошказа-даа, амы-хуу чуртталгазында бергелер, чидириглер бар-даа болза, оларның биеэги хевээр, омак-сергек, амыдыралга ынакшылын, сонуургалын чидирбээни, кижилерге сагыш човаачалы партияга дадыкканының херечизи. Бо ийи хоочун-биле хөй чыл дургузунда хөй-ниитиниң ажылынга кады ажылдап, оларның янзы-бүрү адырларлыг ажыл-херээнге дуза катчыр аас-кежиктиг болган мен. Ажыы-биле чугаалаарга, олардан үлегер-чижек ап, оларның чаңынга чорааш, ажыл, амыдыралга өөренип, арга-сүмезин дыңнап, оларның дагдыныылгазының эдаанга угаан кирдим.

Сөглээн сөстерим хоозун чугаа болбазын дээш хоочун коммунистерниң, хоочун партия ажылдакчыларының ажыл, амыдыралындан үлегерлиг чижектерни түс-түзүнда көргүзерин оралдажып көрейн.

Байкара Шөжүлбеевна Долчанмаа хөй чылдарда партия ажылы кылып чораан, пенсияже үнгүжеге, сөөлгү он беш чылдарда Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы чорааны бүгүдеге билдингир. Ол ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы чораан. Тыва ядыы араттың уруу Октябрь революциязының ачызында бистиң күрүневистиң дээди эрге-чагырга черлеринге аныяк Тыва АССР-ни төлээлеп, төлептиг, бүгү националдарның аразынга оларның дең эргелиг кызы боол ажылдап чораан. Республиканың ажыл-агыйын, экономиказын, социал-культуразын улам сайзырадырының чугула айтырыгларын шиитпирлежип турган. Ооң президент албан-хүлээлгезин канчаар күүседип чораанын партия болгаш чазак, чон бедик үнелээн, хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш Байкара Шөжүлбеевна Октябрь революциязы, Улустарның найыралы орденнер-биле шаңнаткан.

Б. Ш. Долчанмаа Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы турган, республиканың херээжиннер чөвүлелиниң даргазы албан-хүлээлгезин дакпырлап, күүседип турган. Тываның херээженнери VI съездизинге ону боттарының даргазынга хөй-ниити демократчы ёзубиле соңгуп алганнар. Тывага херээженнер ортузунга ажыл чорударының херээнге Байкара Шөжүлбеевна 1932 чылдан бээр идепкейлиг киржип келген. Тывага херээженнер шимчээшкининиң баштайгы үндезилекчилериниң бирээзи Хертек Амырбитовна Анчимаа-Тока, Тамара Чаш-ооловна Норбу, Доңгак Барыкаан, Монгуш Часкым, Сиринсо Оюн болгаш оон-даа өскелер суреглыг дассыык даргалары-биле кады Байкара Шөжүлбеевна ынчандан бээр ол ажылды улуг сонуургалдыг кылчып, баштажып, башкаржып келген. Сөөлзүреди херээженнер ортузунга ажыл чорударынга мергежип, көскү ажылдап чорду: Нина Допаа, Доңгак, Опуштай, Анна Норжуң, Роза Биче-кыс, Сереңмаа Ямбиль, Анна Доржу, Александра Гончаренко, Мария Симакова, Шурумаа Шыырап, Надежда Филимонова болгаш оон-даа өскелер Б. Ш. Долчанмаага баштадып алгаш, херээженнер ортузунга ажылга идепкейлиг киржип чордулар.

Агния Афанасьевна Зайцева — партияның хоочуну, Тыва АССР-ниң аныяктарының алдарлыг дагдыныкчызы, чоннуң интернационалчы кижизидилгезинге билиин болгаш күжүн харам чокка салып келген хүндүлүг хоочуннарывыстың бирээзи.

А. А. Зайцева — идепкейлиг хөй-ниитичи, 1970 чылда Тываның херээженнериниң съездизинге республиканың херээженнер чөвүлелиниң оралакчы даргазынга соңгуткан, бөгүнге чедир ажылдавышаан. Ынчангаш Байкара Шөжүлбеевна Долчанмаа биле Агния Афанасьевна Зайцева хөй чылдарның иштинде күрүне-даа, хөй-ниити-даа ажылын кады кылып, ылаңгыя херээженнер ортузунга кижизидилгениң нарын сорулгаларын кады шиитпирлеп чорааннар. Оларның хөй чылдарда кады ажылдажылгазын интернационалчы найырал быжыглаан.

Тывага кээрде Зайцевтер ужен безин хар четпээннер. Оон бээр олар ам мында 42 чыл чурттап турары бо. Тыва чон-биле эптиг, найыралдыг болгаш тыва дылды олар эки билир.

А. А. Зайцева-биле кады партия обкомунуң даалгазыбиле азы херээженнер ажылының аайы-биле командировкалап, Тываның районнарын эргип, кезип, чаңгыс эвес удаа чоргуладывыс. Кая-даа чораанда ол партия организацияларының секретарьлары-биле, коммунистер, херээженнер-биле чугаалажыр, хуралсуглаа, лекция, беседа кылыр. Чораан черинге көдээ чоннуң канчаар чурттап, амыдырап турарын сонуургаар. Кижилербиле чугаалажып турда эптиг. Чоннуң чаңчылдарын сагыырын оралдажыр, улустуң адын-сыывын дораан доктаадып алкан боор. Аяк-сава тудуп шайладырга, сеткилинден аажок өөрүүр кижи. Тыва чонну төрелзине берген, оларның-биле аралажып чурттап чоруурунуң бир чижээн сонуургадыйн: Мөңгүн-Тайгада оларның Доңгак деп өңнүү бар, тудугжу кижи. Оларның ал-боттары, ажы-төлү-биле бо хүннерде улам найыралы быжыккан. Ийи чыл бурунгаар чүве. Хоочуннарның кадыкшылын айтырар дээш чеде бердим. Бир өрээлде ийи тыва уруг кичээлдеп олурлар. «Өңнүүвүс Доңгактың уругларының уруглары экзамен дужаап, өөредилге черинче кирер дээш чедип келдилер» — деп, Агния Афачасьевна тайылбырлай-дыр. Дмитрий Павлович хоочураан, кадыы кошкак-даа бол, оларның кичээлдээринге дузалашкан олур. «Орус дылга арай кошкак боорга, чамдык айтырыгларны боларга, билип алзын дээш тывалап тайылбырлап олур мен» — деп чугаалады. Олар шай кутпайн, быжыңындан кижи үндүрбес улус. Столунда далган, тараа, быштак, ааржы бар болду. «Ырак черден келген уругларывыс канчап-чоор шылгалдазын тудуп кирер иргн» — дижип, кайызыдаа сагышсыраан олуруп калганнар.

Көк баштыг хоочуннар — Зайцевтер, кара баштыг ийи тыва уруг, хоочуннарның оглунуң оглу — алдын-сарыг баштыг Андрейка чаңгыс өрээлде бөлдүнчүп алгаш, кичээлдеп эгеледилер. Оларны сеткилимден өөрүп магададым. Хоочун коммунист, ленинчи партия ажылдакчызы, персоналдыг пенсионер Агния Афанасьевна Зайцева оон өскээр чурттаарын билбес.

Севил ЮМБУУ.
Республика чергелиг персоналдыг пенсионер.

«САЛГАЛДЫҢ КЫЙГЫЗЫ»

Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозта херээженнер чөвүлелиниң инициативазы-биле «Салгалдың кыйгызы» деп литература-хөгжүмнүг кежээге келгеннер Культура бажыңының залын долдур олурупкан. Кежээже чалаткан күш-ажылдың хоочуннары президиум столунга орден, медальдарын чайынандыр саадапкан.

Кежээниң сорулгазы-биле болгаш эртер программазыбиле херээженнер чөвүлелиниң даргазы Екатерина Хирлиг-оол чыылганнарны таныштырган соонда, «Хоочуннарның сеткил-чүрээ кырывас» деп шүлүктү Тээлиниң № 2 ортумак школазының орус дыл башкызы Любовь Даңзы аянныг номчуп күүсеткен.

Совхозта зоотехник Шолбан Төре. Тээли № 1 ортумак школазының өөреникчизи Орлан Көк-оол тааланчыг ырлары, шүлүктери дээш мактатканнар.

Кежээниң ийиги кезээ — хоочуннар-биле ужуражылга. Тыва АССР-ниң алдарлыг башкызы, күш-ажылдың хоочуну Салчак Анандыевна Дойтаңның «Найырал болгаш ынакшыл», Маадыр ие Өлзей Хомушкуевна Баяс-оолдуң «Аныяктар болгаш куда» деп темаларга сактыышкын чугаалары солун, амыдыралчы болган.

Кежээниң эртенииниң болгаш ооң киржикчилериниң дугайын башкы Александра Күүлар түңнеп чугаалаан.

Чедер-оол САЛЧАК.
Бай-Тайга район.

ЧУРУКТА: Барыын-Хемчиктиң Кызыл-Мажалыкта районнуң төп библиотеказының көжер салбырының эргелекчизи Бичии Хертековна Аракчаа.

Ондар ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

КОНФЕРЕНЦИЯГА КИРЖИР

Кадыкшылдың болгаш ачыбуянныг чоруктуң совет фондузунуң тургузукчу конференциязы бо чылдың июнь 14-те Москвага болур. Ук конференцияга бистиң республикадан хоочуннарның республика чөвүлелинден ССРЭ-ниң улустуң эмчизи А. И. Канунников, Кызылдың эмчи училищезинден сургуул С. Д. Дагба, профоблчөвүлелдиң социал страхование килдизиниң инструктору Г. К. Спирина олар киржирлер.

(Бистиң корр.).

Кичээнгейниң төвүнде — кижи

ААЛЧЫЛАРНЫ ЫНЧААР УТКУП БОЛУР БЕ,

АЗЫ ХАЛАЛЫГ АДМИНИСТРАТОР ДУГАЙЫНДА

Силерже бо чагааны биживес аргам чок болду. Чүге дээрге амгы мээ-медерелдиң, амыдырал болгаш ажыл-иштиң шапкын эде тургустунуушкунунуң үезинде чамдык эрге-дужаал эдилээн, албан чериниң мурнундан туттунуп алган кижилер чонга чегенчиг аажычаңын көргүзүп чоруурухомуданчыг-дыр.

Бо таварылга бо чылдың январь 6-да «Кызыл» гостиницага болду. Чөөн-Хемчик РАҮК-түң ревизору боол ажылдап турар кижи мен. Ол хүн чыл отчёду дужаары-биле Кызылга келдим. Ынчан кежээкиниң 17 шак турган чүве. Чурттаар чер бодап, аалчылар бажыңы «Кызылче» базып ор мен. Үш чыл бурунгаар хоорайга курстарга өөренип тургаш, «Кызылга» чурттап турдум. Ынчангаш аалчылар бажыңының ажылдакчыларын билирим хөлчок. Мени уткуй Чадаана чурттуг М. Куулар кел чор. Амыр-менди солуштувус.

— 464 дугаарлыг өрээлге чыттым, ам хостуг. Администратор-биле ол өрээлди чугаалажып көр — диди.

Ол хүн администратор Светлана Ховалыговна Базыр-Сат аалчыларны хүлээп ап тур. Хонар чер айтырдым. Ол менче кылчаш кылдыр көргеш: «Мест нет, көрбейн тур сен бе!» — диди. Дөрткү каътта бир оруг хосталганын чугаaладым.

— Мен ону билбес мен. Сен билир болзуңза, барып үндүр бижидип эккел — диди. Ооң соонда дөрткү каътка үш катап бардым. Каътта дежурныйы чок бооп-ла турду. Та кайнаар барганы ол. Кайнаар чорупканын, кажан кээрин саазында бижип-даа кагбаан. Буфеттен чемненип алгаш чеде бердим, дежурный уруг ам-на чедип келген болду.

— 464 дугаарлыг өрээлде бир орун хостуг деп бижиктен бижип бериңерем, администратор ынча дидир — деп чугааладым.

— Чаа-ла администраторнуң чанындан келдим, ол меңээ чүнү-даа чугаалавады — деп элдепсинип харыылады. Бижик-даа бижип бербеди. Дөрткү каъттан бадып ора, ийиги каъттың дежурныйындан хостуг өрээлдер бар бе деп айтырдым. «Бар, ону чүгле администратор билир» — деп харыылады.

— Дөрткү каъттың дежурныйы саазын бижип бербеди. Ийиги каътта база хос өрээлдер бар-дыр. Оон хонар черден берип көрүңер, аалчыг кижи мен. Бөгүн эм база ишпедим дээш, эмчиниң берген бижиин көргүстүм.

Оон С. Базыр-Сат алгы-кышкы-биле чаңчаттынып-ла эгеледи.

— Бисти контрольдаар эргең бар эвес, мегелеп тур сен. Кылып турар ажылдыг силер бе? Анаа хоорайлаар дээш меге документилер тудуп алган ынчап тур сен — деп мени сөглеп тур. Соңгазының сарыг пөзүн дүй тыртып алгаш, столун соктап, шуут чалчып эгеледи. «Үн, чор» дээш чугаалаваан сөзү-даа чок. Агроүлетпүр комитединиң даргаларының адын адап, оларже долгаар мен деп-даа турар.

— Силер, кедээниң улузу шупту чон мегелээр силер. Шуптуңарны солуннарда бижиди чоп. Хоорайда эът, сүт чок-тур — деп, каътта вахтёр, улгады берген херээжен база-ла С. Базыр-Сатка «ушкажып», кедээниң улузун сөглеп каапты.

Байдал мынчаар чидигленип бээр деп бодаваан-даа мен. Эзирик администратор-дур бо, элээр кижи канчап мынчаар чаңнаар деп бодап келгеш:

— Силер черле анаа эвес, эзирик боор силер — дээш, аалчылар бажыңының директору Л. Г. Чигунекованың кабинединче кире бердим. Болган чүүлдерниң дөгерезин чугаалап, документилеримни көргүстүм.

— Ийе, аажызы берге кижи, өскээр негелде кылып турдуңар ыйнаан — диди. Ол аразында С. Базыр-Сат ийи шагдаа эдертип алган кирип келди. Сержант эргелии: «Олур, шимчеве!» — деп дужааган, оон администратор-биле ол-ла шагдаа бир-ле дарга адынга билдириишкин бижиир дей бердилер. Аалчылар бажыңының директору үнүп чоруй барды. «ППС» деп ак үжүктерлиг, кызыл шарыг эктинде баглап алган сержант администраторга билдириишкинни канчаар бижиирин, сөс-домаан айтып берип тур.

Оон мени хоорайның иштики херектер килдизинче аппарды. Орук ара чорup орувуста: «Он беш хонуктан берипсе, боданы бээр сен» — деп, шагдаалар мени «кижизидип» чорлар.

Иштики херектер килдизинге келдивис. Милицияның офицерлери ол администратор-биле чугаалажыры-биле, мени коридорже үндүрүпту. Оон каш минута эрткен соонда, улуг сержант шагдаа келгеш: «Моон соңгаар ооң-биле маргышпа, чугаалашканывыс ол эвеспе» — диди. Катап «Кызыл» аалчылар бажыңынга кээп, демги 464 дугаар өрээлде орунну алдым. Дөрткү каътка үнүп кээримге, бир аңгы сержант мени уткуп алды. Хөй-ниитиниң чурум үрээшкининиң дугайында протокол долдуруп, дөрткү каъттың дежурныйының өчүүн бижип ап орар кижи болду. Херектиң ужуруун чугаалап, тайылбырлап бердим. Дыңнап-дыңнап, «чүдаа ыыттавайн, чоруй барды. Шынап-ла, административтиг хоругдалга олурер деп барган эвес мен бе деп бодап, хан базыышкыны улгадып, чүрээм баксырап, ол дүне удувадым.

Эртенинде администратор С. Х. Базыр-Сат мени үндүр бижипкен. Ону халап келген администратор Л. Д. Романенко катап тургузуп кагды. Отчётту дужаапкаш, чанып келдим. Кызыл эмчизинге бир ай эмнеттим. Оон «Серебрянка» профилакторийге дыштанып, кадыым сегидип алдым. «Кызыл» аалчылар бажыңынга моон соңгаар барбас деп шиитпирлеп алдым. Халалыг администраторга таваржы бербизе, кадыы багай кижи ат болгай мен.

Мындыг чүүлге таварышканым дээш улуг дыка хомудавайн чор мен. Менден өске назылап кырган, аарыг-аржык кижи-биле мындыг таварылга болган болза, берге-ле боор. С. Базыр-Сат ышкаш дүжүметсиг ажылдакчыларны чон мурнунга бараан болур ажылга тудкан херээ бар бе? Аалчыларны ынчаар хүлээп алыр чүве болза, чаңчылга-даа, чурумга-даа таарышпас чүвеле-дир.

Адар-оол МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик районнуң агроүлетпүр комитединиң ревизору.

РЕДАКЦИЯДАН: Бистиң корреспондентивис Борис Кужугет А. Монгуштуң чагаазында айыттынган фактыларны хынап көрген. Фактылар дөгерези шын боол бадыткаттынган. А. Монгуштуң чагаазында чамдык ады үнмээн кижилер дугайында мындыг немелделер бар: А. Монгуш үш катап баарга, ажылчын туружунга турбаан дөрткү каъттың дежурныйының ады Галина Иванова, ол черигe чүвениң ужуруун сайгарып албайн, авторну милицияже аппарып турган ажылдакчылар Андрей Сантьев, Ростом Ирицкян, аалчылар бажыңының вахтёру Г. Е. Медведева.

Республиканың Агроүлетпүр комитединиң контроль-ревизия килдизиниң эргелекчизи М. Идам районнардан отчёт дужаадыры-биле кыйгыртып келдирген ажылдакчыларынга баш бурунгаар хонар чер чагыттайн турганы илерээн. Бир эвес И. Идам «Кызыл» аалчылар бажыңынга 5-10 хонук бурунгаар чагыг кирип каан турган болза, үстүнде бижиттинген төөгү болбас турган ийик. Бо чылдың бирги кварталында республиканың Агроүлетпүркомү «Кызыл» аалчылар бажыңынга чүгле ийи катап баш бурунгаар чагыг берген боол турар. Ол хөлчок эвээш.

Республика найысылалынга каңын-даа аалчылар кээр. Аалчылар бажыңының ажылдакчылары оларны уткуп-хүлээп алыр кижилер ол. Оларның аажы-чаңындан, улус-биле чугаалажып билиринден дыка хөй чүүл хамааржыр. «Кызыл» аалчылар бажыңын харыылап турар республиканың Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозу ук аалчылар бажыңында каржы-хажагай кижилер-биле кандыг хемчег алыр ирги!

Буруу чок кижини милицияга чедирип, буруузу тодараттынмаан шаанда протокол долдурары дээрге хамааты кижиниң политиктиг эргезинге, хосталгазынга холгаарлаашкын-дыр. Протокол долдуруп орган сержантының ады, фамилиязы билдинмейн артып калган. Чүге дизе ол бодунуң фамилиязын кымга-даа адап бербээн. Ынчаарга Иштики херектер министерствозундан база харыы херек-тир.

«БЕЖЕН ҮШ ЧЫЛДЫҢ СООК ЧАЙЫ...»

Чаа кино

1953 чылдың чайы чүге соок апарганыл, ынчаш! Сталин үезиниң амыдыралындан бир арын ынчан эгелээн. Кижиге чүдүүр чоруктуң уржуу уламчылавышаан, харын эрге-чагырганы шуут холга алыр дээш ынчаардагы чурт удуртулгазынга чоок турган Берияның дуржок үүлгедиглери чидигленген. Берия кара-бажыңга турган кем-херек үүлгедикчилеринге келдерел чарлааш, салып үндүрүпкен. Чуртка кара туразында күчүлеп коргудар чорукту нептередип тургаш, үени бодунуң сорулгазынга ажыктыг кылдыр тургузуп алырын бодап алган. Ынчап кээрге ол үе, шынап-ла, муңгаргай, соок, коргунчуг үе болу берген.

Үстүнде кинонуң болуушкуннарынче катап эглиил. Сибирьде ырак ол суурнуң эвээш чурттакчыларын дүвүреткен бир болуушкун кинонуң бүгү дургузунда көрүкчүнүң кичээнгейин хаара тудар. Келдерелге таварышкан кем-херек үүлгедикчилери бөлүк өлүрүкчүлер суурже халдап, чурттакчы чонну коргудуп, күштеп-күчүлээринге белеңин безин көргүзүп турарлар. Эвээш кижилиг суурржугаштың чурттакчыларынга коргунчуг айыыл диргелип келген. Бөлүк өлүрүкчүлер суурда бир бажыңда чаштып алган, турازында аажылап, суурнуң кол кижизин тудуп алгаш, ону боттарының аайы-биле дужаап турарлар. Боо-чепсекти чыып, аъш-чемни эккелдирип, чоорту бүгү чурттакчыларны узуткаарынга белеткенип турарлар. Эрге-чагырга органының төлээзи шагдааны база камхайыра чокка сүрүп тургаш, боолап каан. Өлүрүкчүлерниң каржы-дошкун, кижи мөзүзүн ышкынган арын-шырайы, мөзү-бүдүжү кижини ёзулуг-ла ческиндирер.

Бо бичии суурда мооң мурнунда совет офицер чораан Басаргин бодунуң эжи-биле кады турар. Кижиге чүдүүр чорук үезинде шын эвес истеп-сүрүүшкүнге олар таварышкаш шиттирип, мында, ырак черде октадыпкан түрегдел көрүп чоруурлар. Бүгү-ле чүвеге бүзүревестээн, чөгел төнген бо кижи эң-не аар берге үеде, суурнуң чурттакчыларын өлүрүкчүлер күштеп-күчүлээр дей берген турда, турушттуун, эрес-дидимин көргүскен. Басаргин өлүрүкчүлерни эптиг арганы ажыглап алгаш, барык шуптузун аткылап каар. Езулуг-ла төлептиг, мөзү-бүдүштүг маадыр кылдыр бистиң караавыска көзүлдүр-ле ол илерел үнүп кээр. Ооң муңгаргай, чүге-даа хөңнү чок чоруу читкен, ол ам шынга бүзүреп эгелей берген. Чурттуң удуртулгазынче чүткүп турган Берияны чайлаткан. Кижиге чүдүүр чорук сойгалаттынган, бо кинода ийи маадыр (бирээзи Басаргин) база-ла хилис эрттирген, хилинчек көрүп чораан үезинден адырлып, чаазы-биле чурттап эгелээринге сеткили ханып турарлар.

Чаа кинонуң хөй-ниити көрүлдези Кызылга эрткен. Бо хүннерде кино үнүп эгелээр.

Удавас республиканың кинотеатрларының экранарынга «Мосфильм» киностудияның «БЕЖЕН ҮШ ЧЫЛДЫҢ СООК ЧАЙЫ...» деп чаа уран-чечен фильми үнүп эгелээр. Ону кээп көөрүңерни чаладывыс.

Тыва АССР-ниң Күш-культура болгаш спорт талазы-биле күрүне комитеди, республиканың хүреш федерациязы республиканың тулган чемпионун илередир тыва хүреш маргылдаазын 1988 чылдың май 9-тан июнь 12-же көжүргенин дыңнадып тур.

Тиилелге хүнүнде ча адарының, спортчу гимнастиканың, баскетболга хоорайның бирги чери дээш маргылдаалары, Боом даанга дельтапланеристерниң көргүзүг ужудуушкуннары, бут бөмбүүнге «Спартак» — «Динамо» командаларының хоочуннарының ужуражылгазы болур.

ЧАРЛАЛ

№ 819 геология бөлүүнге чайгы үеде тур ажылга оңгарлар казыкчылары, ыяш ужурукчулары, геофизиктиг ажылга ажылчыннар херек. Ажылдың эгелээри 1988 чылдың май 15.

Ажылга хүлээп алганнарга девискээр аайы-биле немелде төлевирни бээр болгаш аъш-чем-биле хандырар.

Айтырыгны дараазында адрестен тодарадыр: Сукпак суур, № 819 геология бөлүү, кадр килдизи.

Редактор В. С. ШАРАВИН

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 8-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—Медээлер 8.15—Ритмиг гимнастика. 9.00 —«Экранда Сибирь». «Чөөн Сибирь» Киножурналдар. 9.20—«Спортлото» тиражы. 9.30—«Будильник». 10.00 —«Совет Эвилелинге бараан боол тур мен!». 11.00— «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 11.30—«Аян-чорукчулар клуву». 12.30 — «Музыкалыг киоск. 13.00—«Кодээниң шагы». 14.00— «Кадыкшыл». 14.45 — Поэзия минуталары. 14.50—Москваның № 825 школа директору, Ленинчи комсомолдуң лауреады В. А. Караковский-биле ужуражылга. 16.35 — Мультипликацияда элдептиг чүүлдер. 17.05 —«Черде амыдырал». Эртем-тайылбырлыг фильм 10-гу фильм —«Вариациялар тема. 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.45 — Уругларга баштактаныглыг киножурнал «Ералаш». 18.55 — БУР ТВ-ниң уран чүүл мастерлериниң концерти. 19.30 — «Бистиң үе-чергежиливис». «Чагыг». Уран-чечен фильм. 21.00—«Үе». 21.35 —«Тиилелге парады». Док. фильм. 22.25—ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Нестеренко ырлаар. 23.25 — 23.35—Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—Эртенги гимнастика. 8.15—А. Сурковтуң шүлүк чогаалы. 9.05 —Кызыл крестиң болгаш Кызыл Чартык айның делегей хүнүнге. Эртем-тайылбырлыг фильм. 9.50 —Мергежилди шилип тура. 10.20 — Кайгамчыктыг кижилерниң амыдыралы. Академик А. Н. Бах. 11.00 —Эртем-тайылбырлыг фильм. 11.30— «Аян-чорукчулар клуву». 12.30—«Сенээ ынак мен, амыдырал». Телефотоконкурс. 12.35 —Док. фильмниң баштайгы көргүзүү. 1987 чылдың май 9-та Ленинградка Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннарының ужуражылгазының дугайында. 12.45 — Киноафиша. 13.45—«Солдаттар ырлап турда». Солдат ырның бүгү-эвилел телефестивалы. Чапсарда (15.15)—Реклама. 16.55 — Хоккей. ССРЭ чемпионады. 19.30 — Белоруссияның күрүне филармониязының улустуң музыказының «Свята» ансамблиниң концерти. 19.40 —Телефильмниң баштайгы көргүзүү. 20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар». 20.15 — «Берлинниң аалчылары». М. Яновскийниң удуртулгазы-биле Францияның радио оркестри ойнаар. 21.00—«Үе». 21.35—23.25 — Даштыкы фильм экраны. «Он тос харлыг турган мен». (ГДР).

КИНО

МАЙ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Соломенные колокола» 10.00, 16.00, 19.00, киноклуб **«Отдохнём от телевизора» «Третий дракон»** 13.00, **Бичии залга: «Неукротимая маркиза»** 12.00, 15.00, 18.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киносборник 9.40, **«Кувырок через голову»** 11.30, 13.20, 15.00, **«Время летать»** 16.40, **«Чужие игры»** 18.30, 20.00 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Мальчик с большой черной собакой» 10.00. **«Ловкачи»** 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 19.00 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Счастливые дни Мумитроллей» 10.40, **«Дерзость»** 12.00, **«Кормилец акул»** 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ» к-б: «Волшебное наследство» 14.00, **«Конец вечности»** 15.30, 18.10 шактарда.

«ЛЕТНИЙ»: «Ганг, твои воды замутились» 14.00, 17.30 шактарда.

АГААР

Республикага дүне 0—5 градус, чамдык районнарга 5 градус чедир соор. Хүндүс 13—18, чамдык районнарга 4-тен 9 градус чылыг.

Кызылга дүне 1-ден 3, хүндүс 14-тен 16 градус чылыыр.

Адреcивис: 667000 Кызыл хоорай, Красноармейская кудумчузу, 100.

ШЫННЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: КИЛДИСТЕРНИҢ: партийжи амыдырал килдизиниң 3-36-82, совет тургузуг килдизиниң 3-37-11, үлетпүр килдизиниң 3-36-73, чагаа килдизиниң 3-39-03, культура килдизиниң 3-39,15, кедээ ажыл-агыйы килдизиниң 3-41-16, социал айтырыглар килдизиниң 3-41-23, корректорларның 3137-11, бухгалтерияның 3-43-41, солун келбейн барганда 2-32-75-че долгаар.

Чылда 300 катап үнер. Хемчээли 2 парлалга амазы. Тиражы 24637 экз. Солуннуң индекизи 54241.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы, Кызыл, Щетинкин биле Кравченко кудумчузу, бажың № 1.

ТС—00588